

ČASŤ 1
SPIŠ V ROKOCH 1918 – 1948

CIRKEVNÉ DEJINY SPIŠA V ROKOCH 1918 – 1924

Spišské biskupstvo v novovzniknutej Československej republike

Spišské biskupstvo sa so svojimi duchovnými, kultúrnymi a vzdelávacími ustanovizňami a ambíciami ocitlo v roku 1918 v novej situácii. Niektoré problémy pretrvávali, iné sa zmenili, ďalšie zanikli a niektoré nové sa zasa prejavili.

Už od roku 1915 v súvislosti so zlým zdravotným stavom diecézneho biskupa Párvyho spravoval biskupstvo pomocný biskup Martin Kheberich. Keď biskup Párvy nezniesol vznik Československej republiky a utiahol sa do exilu v Budapešti, kde 24. marca 1919 aj zomrel, v správe vakantnej diecézy pokračoval vo funkcii kapitulného vikára naďalej Kheberich. Ten však v súvislosti s politickými udalosťami 11. marca 1919 na tento post rezignoval. Kapitulným vikárom sa stal Štefan Mišík, ktorý však už 27. júla 1919 zomrel. Na jeho miesto preto nastúpil Marián Blaha, neskorší banskobystrický biskup.

Typickým príkladom tohto zmäteného obdobia na Spiši je vývin situácie bezprostredne po vzniku ČSR v Učiteľskom ústave v Spišskej Kapitule. Školský rok 1918/19 sa začal i skončil bez zmeny, ešte po maďarsky. Po návšteve ministra s plnou mocou pre správu Slovenska, Vavra Šrobára, sa však 15. októbra 1919 začal nový školský rok už s vyučovacím jazykom slovenským. Bolo to spojené s problémami, medzi ktoré patrilo najmä nedostatok slovenských kníh. Z tohto dôvodu sa väčšina predmetov diktovala, prípadne sa používali učebnice české. Na popud biskupského úradu bola zvolaná porada pedagogického zboru ústavu, na ktorej

bolo stanovené jeho ďalšie smerovanie a zhodnotené jeho fungovanie z hľadiska personálnej otázky.¹ Niektorí z profesorského zboru boli následne prepustení, iní odišli sami. Problémy s nedostatkom vhodných pedagogických síl boli preklenuté vďaka pomoci diecézneho kňazstva.² Okrem zmeny vyučovacieho jazyka prišla samozrejme aj zmena učebných plánov. Bol použitý zákonný článok 38 ešte z čias Uhorska, upravený viacerými zákonmi predovšetkým z r. 1919.³ Roku 1920 bratislavský referát vydal nariadenie, podľa ktorého sa má vyučovanie riadiť podľa školských pravidiel, obsiahnutých v predpise, zvanom „Organizační statut ústavů ke vzdělání učitelů a učitelek veřejných škol obecních v Rakousku“.⁴ Ďalšou zmenou v ústave bola koedukácia. Od školského roku 1919/20 sa pôvodne chlapčenská škola zmenila na koedukačnú. Takýto stav trval do šk. roku 1926/27, kedy sa z ústavu stal opäť chlapčenský.⁵ Dôvodom bol jednak vznik dievčenského ústavu v Levoči a okrem toho aj blízkosť koedukačného štátneho ústavu v Spišskej Novej Vsi. Svoju úlohu v zrušení koedukácie mohlo zohrať aj to, že od školského roku 1924 boli do ústavu prijímaní aj kandidáti z rádu Školských bratov. Zo začiatku boli síce prijímaní ako nadpočetní žiaci, no od šk. roku 1929/30 už riadne.⁶ Podstatným faktom však zostáva, že napriek všetkým zmenám po vzniku ČSR sa štát nijako nedotkol zriaďovacieho práva, ktoré malo od vzniku školy Spišské biskupstvo. To umožňovalo zriaďovateľovi pri zachovaní všetkých štátom požadovaných náležitostí vplývať na kvalitnejšiu a lepšiu duchovnú, osobnostnú i morálnu výchovu kandidátov.⁷

¹ ŠA LE, fond UA Sp K, kartón č. 10, č. 76/1918-19.

² Roku 1919 v ústave ukončili svoju činnosť: Július Laszka, Pavol Drbják, kňaz, Dr. Jozef Ištók, Edvard Lang a Matej Lukácsi. Od nového školského roku boli prijatí: Dr. Alexander Horváth, kňaz, Augustín Valčák, kňaz, Ján Málík, kňaz, Ignác Paňák, kňaz, Dr. Jozef Tomanóczy, kňaz a Eugen Kalmár. MIŠKOVIČ, A.: *Dejiny ...*, s. 196.

³ Učebný plán, platný pre učiteľské ústavy od r. 1919 do 1940.

⁴ MIŠKOVIČ, A.: *Dejiny ...*, s. 159.

⁵ HLEBA, E.: *Školy na Spiši*, s. 125.

⁶ MIŠKOVIČ, A.: *Dejiny ...*, s. 159.

⁷ O tom, že ústav nebol len úzkoprskou cirkevnou školou, svedčí fakt, že tu vládol duch tolerancie a náboženskej znášanlivosti: Študovali tu poslucháči evanjelického vyznania, ako aj iných národností. Por.: MIKO, Š.: *Náčrt dejín Rímskokatolíckeho učiteľského ústavu a Učiteľskej akadémie v Spišskej Kapitule v období rokov 1929 – 1949*. Rukopis, s.d., s. 10.

Po vzniku ČSR sa v ústave aj naďalej rozvíjala krúžková činnosť. Samovzdelávací kruh sa premenoval na Samovzdelávací kruh Jána Hollého. Členstvo bolo pre každého študenta ústavu povinné. Krúžok sa stal členom Matice slovenskej a Spolku sv. Vojtecha a aktívne spolupracoval s Krúžkom sv. Pavla, ktorý fungoval v Spišskom seminári.⁸ Roku 1938 bol rozdelený na štyri odbory, a to umelecký, jazykovedný a historicko-literárny, filozofický a prírodovedno-matematicko-technický.⁹ V činnosti pokračuje pod názvom Hudobný spolok aj pôvodný hudobný krúžok. Okrem toho sa žiaci ústavu zúčastňovali rôznych kurzov, ako napr. včelárskeho, či knihovníckeho. Vo voľnom čase sa škola snažila svojich poslucháčov zaujať i mnohými odbornými prednáškami, ku ktorým patrili témy ako ľudovýchova, organizácia a riadenie školy, výchova slepcov atď.¹⁰ Roku 1929, kedy si škola pripomínala 110. výročie svojho založenia, vznikla medzi študentmi myšlienka na zriadenie skautského oddielu. O niekoľko dní nato vznikol na Cvičnej ľudovej škole v Sp. Podhradí i oddiel vĺčat.¹¹ Nezanedbávala sa ani telesná stránka. Chovanci pestovali mnoho druhov športu, napr. plávanie, lyžovanie, jazdu na koni, streľbu, bicyklovanie, ľahkú atletiku, futbal, volejbal atď. Vydávali aj vlastný časopis, dvanásťstranový mesačník pod názvom Zrnko.¹²

Od roku 1920 v seminári pôsobí Spolok sv. Pavla, nazývaný aj Literárna jednota slovenských bohoslovcov v Spišskej Kapitule, ktorý mal vlastnú knižnicu. Tá v konečnom dôsledku obohatila historickú seminársku knižnicu prírastkom vyše tisíc zväzkov.¹³

Spišské biskupstvo pod vedením biskupa Jána Vojtaššáka

Na uprázdnený spišský biskupský stolec bol 13. novembra 1920 vymenovaný pápežom Benediktom XV. šikovný spišský kňaz, pochádzajúci z Oravy, Ján Vojtaššák¹⁴ (spišský biskup 1921 – 1965). Za biskupa bol vysvätený 13. februára 1921 v Nitre pri pamätnej vysviacke troch slovenských biskupov Karola Kmeťka, Mariána Blahu a Jána Vojtaššáka. Jeho slávnostná intronizácia prebehla 27. februára 1921 v Katedrále sv. Martina v Spišskej kapitule.

Biskup Vojtaššák sa pustil do razantného rozvoja svojej diecézy. Staral sa o duchovný i svetský rozmer biskupstva. V roku 1922 založil večitú poklonu Sviatosti oltárnej. Tá prakticky vyzerala tak, že sa v permanentnej adorácii Eucharistie striedali jednotlivé farnosti a obce diecézy.

Zmeny, ktoré so sebou priniesol vznik nového štátu, kam bola Spišská diecéza a kapitula prirodzene včlenená, ako aj okolnosti nového diecézneho biskupa a jeho vzťahu ku kapitule samotnej, prinútili kapitulou, aby vydala inovované štatúty. K inovácii kapitulských štatútov došlo naposledy pri príležitosti Révajovej vizitácie Spišskej kapituly. Kanonická vizitácia Spišskej kapituly, vykonaná spišským biskupom Jánom Révajom sa uskutočnila 4. januára 1790. Bola natoľko podrobná, že na základe jej zápisnice, spísanej v paragrafoch a bodoch biskup Révaj 1. júna 1794 vydal štatúty Spišskej sídelnej kapituly. Tieto štatúty sa v priebehu ďalšieho historického vývoja Spišskej sídelnej kapituly so schválením spišského biskupa

⁸ Výročná zpráva Rím.-kat. učif. ústavu v Spišskej Kapitule na školský rok 1930 – 31. Tlačiareň E. Schusteka, Spišské Podhradie 1931, s. 12.

⁹ V školskom roku 1938/39 boli sekcie krúžku opäť reštrukturalizované a nazývali sa veľmi poeticky: Služba národu s Úradom propagandy J. Hollého, Brána umení, Seminár vied a V zdravom tele zdravý duch. HLEBA, E.: Školy na Spiši, s. 135, 136.

¹⁰ K doplnkovému vzdelávaniu študentov neodmysliteľne patrili každoročné pravidelné poznávacie výlety a exkurzie. Napríklad v šk. roku 1942/43 sa uskutočnila exkurzia poslucháčov II. ročníka do ústavu pre duševne chorých a poslucháčov IV. ročníka do ústavu pre slepcov v Levoči. ŠA LE, fond UA Sp K, kartón č. 14, č. 377/1942; č. 378/1942.

¹¹ KOŠOVSKÝ, V.: Z dejín miestnej skupiny kat. skautov v Sp. Kapitule. In.: Pamätník 110ročnice založenia Rímskokatolíckeho učiteľského ústavu v Spišskej Kapitule. SSV, Trnava 1931, s. 200, 201.

¹² Výročná zpráva Rím.-kat. učif. ústavu v Spišskej Kapitule na školský rok 1930 – 31. Tlačiareň E. Schusteka, Spišské Podhradie 1931, s. 20, 21.

¹³ ŠPIRKO, J.: *Dejiny ...*, s. 153.

¹⁴ Narodil sa 14. 11. 1877 v Zákamennom, ordinovaný bol 1. 7. 1901 v Spišskej Kapitule. Pôsobil ako kaplán vo Vyšnej Zubrici, od 1902 - Liptovské Kľačany, 1903 - kaplán Bijacovce, 1904 - spr. f. Bijacovce, 1905 - kaplán Podvlk, 1905 - kaplán Zubrohlava, 1905 - kaplán Ústie nad Oravou, 1905 - spr. f. Ústie nad Oravou, 1906 - kaplán Tvrdošín, 1908 - kaplán Veličná, 1910 - spr. f. Vyšné Repaše, 1910 - kaplán Veličná, 1911 - spr. f. Veličná, 1911 - farár Veličná, 1919 - tajomník Biskupského úradu, 16. 12. 1920 - menovaný na Spišského diecézneho biskupa, 13. 2. 1921 - vysvätený na biskupa, 27. 2. 1921 - intronizovaný, 1945 - mimo pastorácie, 1950 - až do smrti - mimo pastorácie. Zomrel 4. 8. 1965, Řičany, pochovaný 7. 8. 1965 v Zákamennom.

vždy iba revidovali a dopĺňali. Doplnky k štatútom v 20. storočí sa dajú podložiť spismi z Archívu Spišského biskupstva č. 1310 z r. 1918; č. 1378 z r. 1944 a č. 978 z r. 1949. Menované úpravy sa však týkali iba liturgickej disciplíny a penitenciárnych opatrení. K najrozsiahlejšej a v otázke majetkovej podstaty Spišskej sídelnej kapituly najrelevantnejšej zmene v štatútoch došlo v r. 1923 (Por. predkladaný preklad častí schváleného návrhu úpravy, uloženého v Archíve Sp. Biskupstva pod č. 2045/1923.) v dôsledku legislatívnych zmien, spôsobených prijatím nového všeobecne záväzného právneho poriadku Katolíckej Cirkvi, Kódexu kanonického práva z r. 1917. Ako však vyplýva z textu, úprava reflektuje aj spoločenské a politické zmeny, ku ktorým došlo v dôsledku zmien pomerov v Uhorsku po r. 1848 a v Československu po r. 1918. Spomínaná výrazná inovácia z roku 1923 teda prišla po úctyhodných 138 rokoch. Inovácia štatútov obsahuje aj dôležité informácie o majetkových pomeroch kapituly, preto ju v preklade ponúkame celú:¹⁵

„Doplnok, alebo obmeny k Révayovej kanonickej vizitácii, respektíve k Štatútom Kapituly Katedrálneho kostola Spišského, zostavené v zmysle kánona 410, § 2.

§ I, bod 2 a 17. Prijmy katedrálneho kostola, ako aj všetky zbožné dary, zverené do starostlivosti Katedrálnej kapituly, sú spravované dvoma kanonikmi, správcami fundačných pokladní, ktorých na tento úrad určuje kapitula a potvrdzuje ich najdôstojnejší ordinár.

Každoročné účty zo všetkých pokladní sú schvaľované pánmi kanonikmi a podrobené kontrole a celá správa ako i všetky účty sú každý rok revidované kapitulnou komisiou. Protokol z tejto revízie sa predkladá najdôstojnejšiemu ordinariátu.

Všetky akty správy zbožných darov, ktoré potvrdzujú vynakladanie peňazí, ¹ právne nároky, zábezpeku atď., ako aj otázka koľko prostriedkov sa má a musí vynaložiť na daň, sa určuje na konzistóriu kapituly. Keďže tomuto rozhodovaniu sa každý mesiac v prvý piatok zvoľáva zasadnutie kapituly (Kánon 411, §1), na ktorom sa prejednávajú aj iné záležitosti chrámu a kapituly.

Bremeno zodpovednosti za bezpečnosť a neporušenosť zbožných darov preberá kapitula len v tom zmysle práva, že jej budú povolené a skutočne poskytnuté všetky prostriedky na zabezpečenie bezpečnosti a všetky právne prostriedky na ochranu a obranu.

Obr. 1. XXX

Za ochranu a správu sa podľa dávneho zvyku, schváleného predstavenými, vyberá 10% z ročného cenzu v prospech kapituly.

K článku „Tresty pre absentujúcich“. Poriadok rozdeľovania, uložený kánonom 395 nebol v Spišskej kapitule zavedený, pretože značná časť kanonických prebiend je samostatne spravovaná svojím držiteľom. Je tu však zaužívaná punktatúra. A punktatúry sa vyberajú na základe osobnej prítomnosti z príjmov,

¹⁵ Archív Biskupského úradu Spišská Kapitula (ďalej len ABÚ SK), fond Sp. Biskupstvo (ďalej len SpB), odd. Spisy registratúry (ďalej len SR), č. 2045/1923. Spišský biskup schvaľuje doplnky ku kapitulským štatútom. Sp. Kapitula, 16. 10. 1923.

ktoré každému plynú z votívnych omší, objednaných zbožnými darcami, teda peňažné rozdeľovanie. Je tu aj zvyk, že na konci každého roka sa takéto príjmy vyplácajú naraz každému jednému, kto je prítomný. Punkťator v Spišskej kapitule je na základe domácej praxe starší z kanonikov – správcov pokladne.

K stranám 110, 111. Po zmene politického stavu v Uhorsku r. 1848, po zániku nášho urbára a odňatí desiatku, z ktorých boli dotované kanonické prebendy, sa dôchodok Spišskej kapituly žalostne zmenšil. K jeho vlastníckemu právu patria nasledujúce majetky a usadlosti:

Na Spiši desať kanonických kúrií s hospodárskymi budovami, sýpkami a záhradami pre potreby kanonikov.

Navyššie štyri domy pre kňazov a kaplánov nášho katedrálneho chrámu, dva domy pre pastierov dobytka, kapitulských služobníkov, rovnako s hospodárskymi domčekmi a záhradkami.

Dve brány v hradbách (horná a dolná), slúžiace pre ubytovanie služobníkov chrámu, alebo kapituly.

Mimo hradieb dve stodoly, stajne, sýpka, dva príbytky a napokon jedna stodola v Podhradí, patriaca ku kanónii č. 4.

Ďalej dom pre lesníka – pre hájnika lesov, hostinec a mlyn, ležiaci a postavený na zákrute Rybníček, vybavený hospodárskymi budovami. Všetko toto patrí k nescudziteľnému majetku kapituly a je zapísané v pozemkových knihách na meno kapituly.

K majetku kapituly patria tiež Kúpele Sivá Brada a hostinec Klinek, ktorý je však v ruinách.

Vlastníctvo kapituly na území Spiša činí:

v poliach, lúkach a lesoch 1009 kat. jutár, 131 štvorcových siah.

Na území Katúňa v poliach, lúkach a lesoch 51 kat. jutár, 1002 štvorcových siah.

Na území Spišského Podhradia v poliach, lúkach a lesoch 5 kat. jutár, 199 štvorcových siah.

Na území Ordzovian v poliach, lúkach a lesoch 1199 kat. jutár, 554 štvorcových siah, s domom pre hájnika.

Na území Vítkoviec v poliach, lúkach a lesoch 342 kat. jutár, 1328 štvorcových siah, s domom pre hájnika.

Na území Letanoviec v poliach, lúkach a lesoch 750 kat. jutár, 344 štvorcových siah a dom pre lesníka.

Na území Malej Idy v poliach, lúkach a lesoch 504 kat. jutár, 1040 štvorcových siah s domami pre lesníkov a na hospodárske účely.

Na území Nižného Slavkova v poliach, lúkach a lesoch 532 kat. jutár, 1139 štvorcových siah. V dedine Nižný Slavkov vlastní kapitula dosť veľký dom pre ubytovanie lesného úradníka, vybavený nevyhnutnými hospodárskymi budovami a tiež novopostavený dom pre lesníka a mlyn s pílou.

V Maďarsku...

Nescudziteľný hnutelný majetok kapituly činí v cenných papieroch 863 700,- Korún a v takzvaných vojnových obligáciách 84 650,- v spomínanej mene.

Každý jeden kanonický dôchodok sa rozdeľuje v rovnakých častiach medzi kanonické štallá¹⁶.

O výmene a prednostnom výbere polí. Čo sa týka prednostného výberu a výmeny polí, dodržiava sa štatút, ktorý sme zdedili, a potvrdzuje ho aj zvyk, podľa ktorého vždy, keď sa v kapitule vyskytne vakancia, majetky vakantného štalla spadajú pod slobodný prednostný výber, usporiadaný podľa veku (kanonikov, pozn. prekl.). A následkom toho je možné vymeniť aj posledný z pozemkov.

Keďže sa však častejšie stávalo, že nie všetci kanonici získané majetky obhospodarovali sami, ale ich prenajímali a nájomcovia podľa (našich) skúseností kvôli vlastnému zisku polia nielen že nezúrodňovali ako bolo treba, ale ich aj všemožne vyčerpávali; a tak sa dialo bezprávie, že zatiaľ čo jeden mal vďaka zaujatiu dobre obrábaných polí zisk, druhý, pretože musel zaujať zanedbané a vyčerpané polia, mal len náklady. A pretože takéto náklady, vznikajúce vďaka prednostnému výberu, spôsobujú len škodu, boli ustanovené nasledujúce predpisy.

1. Kto dá do prenájmu väčšiu časť polí, počas doby prenájmu nemôže užívať právo prednostného výberu, ale musí byť spokojný s poľami, ktoré má. Z tohto zákazu je vyňatý posledný kanonik, dokiaľ nebude povýšený na najbližšie (vyššie) štallum. Keď totiž onen zruší prenájom väčšiny polí, len vtedy môže užiť právo prednostného výberu.

2. Zákaz, uvedený v predošlom bode, sa týka len polí. Lúky, ktoré si nevyžadujú zvláštnu

¹⁶ *Stallum, i n.* – pôv. stolica, lavica, či miesto v lavici v chráme, vyhradené konkrétnemu kanonikovi. Miesta na sedenie v presbytériu sa riadili a organizovali podľa jednotlivých kanonických hodností. V prenesenom zmysle tento pojem označuje kanonický úrad, kanonikát, nakoľko kanonik ako vyšší duchovný je do svojho úradu „inštalovaný“. S jeho novým úradom je spojené spomínané konkrétne miesto v chráme, účasť na modlitbách a konventuálnych omšiach, hlas v konzistóriu kapituly, kanónia na ubytovanie a prebenda ako beneficium, spojené so zastávaním úradu. Por. sľub nových kanonikov a ich inštalácia: Kanonické vizitácie P. Pázmáňa r. 1629; J. Révaya r. 1790; Josephus HRADSKÝ, *Initia* a inde.

opateru a obrábanie, a ktoré užíva sám kanonik, podliehajú právu prednostného výberu.

3. Kvôli zamedzeniu problémov vyplývajúcich z výmeny majetkov bolo ustanovené, aby sa výmena pozemkov uskutočňovala len na úrovni celých výmerov, teda aby čiastky alebo podiely, ktoré teraz v jednom výmere patria ku konkrétnemu kanonickému štallu, mohli byť menené len naraz, aby sa nemohlo stať, že jeden podiel sa ponechá a iný vymení, ale aby boli všetky podiely v tom istom výmere buď naraz¹²⁰ ponechané, alebo naraz vymenené.

Samostatné výmery sú však (navzájom) voľné, a je možné podiely jedného výmeru si ponechať a podiely iného výmeru zas vymeniť.

§ V. Kanonické domy sú obývané podľa poradia príchodu, alebo prijatia (kanonikov, pozn. prkl.) do kapituly s tým, že sa každému staršiemu kanonikovi ponecháva možnosť zostať vo svojej súčasnej rezidencii do konca života, alebo si môže vybrať inú kanonickú rezidenciu, ak je práve vakantná a ak sa mu zdá pohodlnejšia.

Nový kanonik dostane tú kanóniu, ktorá zostane po výbere starších kanonikov a ktorú mu kapitula určí.

Ked' sa vyskytnú dvaja, ktorí do kapituly prišli naraz, prednosť v práve výberu má ten, kto bol skôr menovaný.

§ VII., bod 7. Predvídavosťou Diecéznych štatútov bolo ustanovené, aby každý z kanonikov poukázal zo svojich prostriedkov na zväčšenie diecéznej pokladne 100 korún a seminára, ako aj majetku slabých kňazov a tých, čo sú na dôchodku v Spišskej diecéze 100 korún.

Avšak keď kňazský penzijný fond tak isto bolo potrebné zväčšiť a pomôcť bratom, spojeným tým istým najsvätejším putom stavu a svätenia a ktorým káže príkaz lásky iným uštedrovať, preto kapitula, zhromaždená pod vedením najosvietenejšieho pána ordinára v konzistóriu, spomínaný Diecézny štatút zo svojej strany zmenila a ustanovila, aby odteraz každý jeden menovaný kanonik bez rozdielu v štalle vo svojom testamente poukázal na kňazský penzijný fond Spišskej diecézy 500 – päťsto – Korún zo svojej pozostalosti. (Rozhodnutie prijaté 21. januára 1923, pod číslom 240.)“¹⁷

Opatrenia ohľadom ekonomického fungovania kapituly však boli viac-menej predčasné. V roku 1925 prebehla v Československu pozemková reforma. Pozemky a lesy biskupstva i kapituly boli

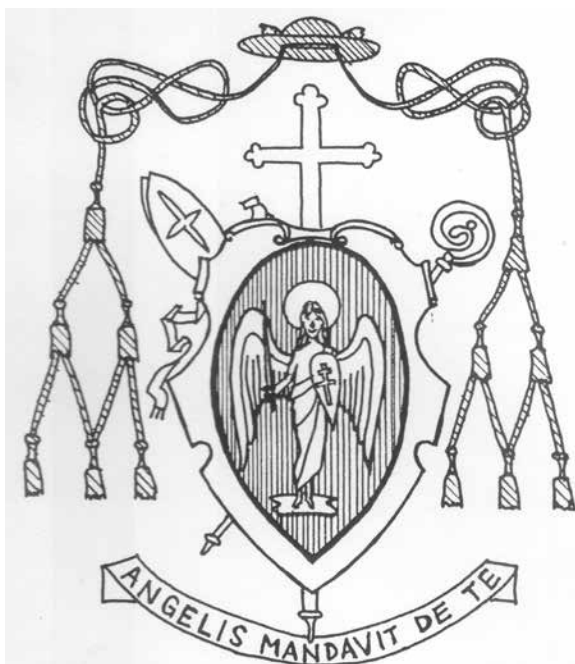
Obr. 2. XXX

na jej základe zredukované a rozparcelované medzi obce Poprad, Spišský Štiavnik, Betlanovce a Vydrník.

Ak teda chcela Katolícka cirkev na Spiši v takejto ťažkej situácii vhodne reagovať na všetky zmeny politickej, cirkevnoprávnej i ekonomickej povahy, ktoré sa v priebehu rokov 1848 – 1925 udiali, jej vnímanie situácie a riešenie množstva záležitostí sa muselo zákonite odraziť aj na „modernizácii“ partikulárneho práva Spišského biskupstva. Z tohto dôvodu biskup Vojašák usporiadal diecéznu synodu, ktorá sa mala s uvedenými okolnosťami vysporiadať na načrtnúť nové smerovanie diecézy. Hlavné zasadnutie synody sa odohralo v priebehu 21. – 22. júla 1925 v štyroch zasadnutiach. Uznesenia synody boli následne ešte toho istého roku zverejnené v publikácii *Synodálne ustanovenia Diecezy Spišskej*.¹⁸ Ako sa uvádza v úvode Synodálnych ustanovení, cieľom synody bolo doplniť Kódex kanonického práva z roku 1917 a podať k nemu súhrn akýchsi vykonávacích predpisov „by to, čo je v zákone zákonníka petrifikované, v živote sa uskutočňovalo.“ Synoda sa venovala nasledujúcim otázkam:

¹⁷ ABÚ SK, SpB, SR, č. 2045/1923. Spišský biskup schvaľuje doplnky ku kapitulským štatútom. Sp. Kapitula, 16. 10. 1923.

¹⁸ *Synodálne ustanovenia Diecezy Spišskej. (Decreta Almae Dioecesis Scepusiensis Anno 1925. diebus 21-22. Julii in Synodo Dioecesana publicata et approbata.)* Ružomberok : LEV 1925.

Obr. 3. XXX

- A) Pravidlá o duchovnom živote kňazskom
 - I. Všeobecne
 - II. Povinnosti archidiakonov
 - III. Povinnosti dekanské
 - IV. Povinnosti farárov i administrátorov
 - V. Povinnosti i práva kaplánov a katechetov
 - VI. O rehoľníkoch
 - VII. Dekanátске (okresné) kongregácie
- B) O sviatostiach
 - VIII. Krst
 - IX. Birmovanie
 - X. Sviatosť Oltárna
 - XI. Sviatosť pokánia
 - XII. Sviatosť chorých
 - XIII. Posvätenie kňazstva
 - XIV. Sviatosť manželstva
 - a. Zabraňujúce prekážky
 - b. Rozlučujúce prekážky
 - c.
 - XV. O bohoslužbe
 - XVI. Kult Prevelebnej Oltárnej Sviatosti
 - XVII. Pobožnosti
 - XVIII. Odpustky, púte, prôvody
 - XIX. Missie
 - XX. Kázne

- XXI. Pohreby
- XXII. Spev
- XXIII. Štolárne poplatky
- XXIV. Spravovanie cirkevného majetku
- XXV. O knihách farských
- XXVI. Seminár
- XXVII. Škola
 - a. Stredné školstvo
 - b. Ľudové školstvo, miestni cirkevní a katechéti
 - c. Učiteľstvo a spravovanie školy
 - d. Školská stolica
 - e. Dozor na školy
- XXVIII. Kňaz spoločensky činný
- XXIX. Patronát a cirkevno-obecná autonómia
- XXX. Stanovy penzijnej základiny pre vyslúžilých kňazov diecézy spišskej
- XXXI. O testamentoch a pozostalosti kňazov
- XXXII. Kántorstvo
- XXXIII. O kostolníkoch
- XXXIV. Všeobecné pravidlá farského úradovania.¹⁹

Synodálne ustanovenia obsahovali aj novú štruktúru farskej siete Spišského biskupstva. Bola zreorganizovaná, pričom čiastočne boli použité vhodné súčasti, ktoré sa v minulých obdobiach v dejinách diecézy osvedčili:

Diecéza bola tak ako v minulosti rozdelená na tri archidiakonáty: katedrálny (spišský), liptovský a oravský. na ich čele stáli archidiakoni, menovaní z radov spišských kanonikov.

V rámci archidiakonátov jestvovali takzvané *okresné dekanstvá*, v ktorých sa sústreďovali priamo fary v nasledujúcom usporiadaní:

Katedrálny archidiakonát: - mimodekanátneho zriadenia doň patrila farnosť Spišská Kapitula

1. Spišskopodhradský dekanátny okres: Bijacovce, Brutovce, Chrasť nad Hornádom, Spišský Hrušov, Kluknava, Poľanovce, Slatvina, Spišské Podhradie, Spišské Vlchy, Bystrany, Vyšné Repaše, Vyšný Slavkov, Žehra.

2. Levočský okres: Abrahámovce, Čenčice, Spišský Hrhov, Harichovce, Hnilčík, Hnilec, Levoča, Spišská Nová Ves, Markušovce, Odorín, Smižany, Spišský Štvrtok, Uloža.

¹⁹ Synodálne ustanovenia Diecézy Spišskej, passim.

Obr. 4. XXX

Obr. 5. XXX

3. Štiavnický okres: Dedinky, Hrabušice, Hranovnica, Spišské Bystré, Letanovce, Lučivná, Spišský Štiavnik, Švábovce, Spišská Teplica, Vydrník, Vikartovce.

4. Okres Veľká: Batizovce, Huncovce, Matejovce, Mlynica, Poprad, Spišská Sobota, Veľká, Veľký Slavkov, Žakovce.

5. Kežmarský okres: Bušovce, Holumnica, Kežmarok, Lendak, Ľubica, Majerka, Ruskinovce, Slovenská Ves, Spišská Belá, Tvarožná, Vrbov, Ždiar.

6. Staroveský okres: Haligovce, Spišské Hanušovce, Lechnica, Lesnica, Matiašovce, Reľov, Veľká Lesná, Spišská Stará Ves, Veľká Franková.

7. Staroľubovniansky okres: Hniezdne, Chmeľnica, Kolačkovo, Lomnička, Mníšek nad Popradom, Nová Ľubovňa, Nižné Ružbachy, Podolínec, Stará Ľubovňa a Toporec.

Oravský archidiakonát:

1. Námestovský okres: Bobrov, Oravská Lesná, Hruštín, Krušetnica, Lokca, Mutné, Námestovo, Novoť, Rabča, Rabčice, Oravské Veselé, Zákamenné, Klin, Zubrohľava.

2. Oravsko-podzámocký okres: Biely Potok, Čimhová, Habovka, Hladovka, Chlebnice, Krivá, Liesek, Nižná na Orave, Oravský Podzámok, Sedliacka Dubová, Trstená, Tvrdošín, Ústie nad Oravou.

3. Kubínsky okres: Bziny, Dolný Kubín, Malaťiná, Pucov, Valaská Dubová, Veličná, Zázrivá.

Liptovský archidiakonát:

1. Hornoliptovský okres: Dovalovo, Hybe, Liptovský Hrádok, Liptovský sv. Ján, Liptovský sv. Ondrej, Malužiná, Štrba, Liptovská Teplička.

2. Strednoliptovský okres: Bodice, Huty, Kvačany, Liptovská sv. Alžbeta, Liptovský sv. Kríž, Liptovská sv. Mária, Liptovský sv. Mikuláš, Nemecká Ľupča, Nižné Matiašovce, Okoličné, Prosiek, Liptovský Trnovec, Veľký Bobrovec, Veľké Borové.

3. Dolnoliptovský okres: Hubová, Hrboltová, Komjatná, Likavka, Liptovský sv. Michal, Lisková, Lúčky, Ludrová, Liptovská Lúžna, Liptovská Osada, Liptovská Revúca, Ružomberok, Sliach, Stankovany a Liptovská Teplá.

Spolu farskú sieť diecézy tvorilo 13 okresov so 148 farami, v ktorých v tomto období slúžilo 208 kňazov.²⁰

Okrem farskej siete a právneho usporiadania diecézy sa biskup Vojtaššák postaral aj o rozvíjanie centrálnych vzdelávacích inštitúcií diecézy – kňazského seminára a učiteľského ústavu. Ustavné budovy v období 30. rokov 20. storočia už nemohli vyhovovať moderným požiadavkám školy. Preto v rokoch 1929 – 1932 spišský biskup Ján Vojtaššák postavil pre ústav novú, v tom čase veľmi modernú budovu, v ktorej boli priestranne učebne, fyzikálne a chemické laboratórium, kabinety, zborovňa, riaditeľňa, ale aj internát a priestory pre cvičnú školu.²¹ Školský rok 1932/33 sa začínal už „v novom“.

1932 – 1933 – biskup Vojtaššák uskutočňuje prestavbu budov kňazského seminára a učiteľského ústavu

Ďalšou z úloh, ktoré si biskup Vojtaššák vo svojom „pastierskom programe“ stanovil, bolo pretvorenie Spišskej kapituly na vzdelanostné, kultúrne a zbierkové centrum. V období od roku 1933 preto vznikol plán na sústredenie všetkých historických knižníc v novovytvorených priestoroch v kňazskom seminári. Týkal sa samozrejme aj Knižnice Spišskej kapituly. Išlo o koncepciu biskupa Vojtaššáka a skupiny vzdelancov predovšetkým z radov profesorov seminára, ktorej cieľom bolo zriadenie a preorientovanie Spišskej Kapituly a seminára na akési vedecké a kultúrne centrum, ktorého súčasťou by bol diecézny archív, diecézne múzeum a diecézna knižnica. Čiastkové úspechy tohto ambiciózneho plánu pochovala svetová vojna a následný príchod komunizmu. Archív seminára sa nám nezachoval a svedkov už nieto. Zo sekundárnych prameňov sa však dá usúdiť, že Knižnica Spišskej kapituly bola skutočne istý čas ako osobitný fond umiestnená vo vyhradených priestoroch seminára. Na svoje pôvodné miesto v katedrále sa dostala zrejme niekedy počas Druhej svetovej vojny, iste však do zrušenia seminára roku 1950. Ako sa prejavilo toto sťahovanie, poštátnenie seminára a celé obdobie totalitného režimu na tomto fonde, dosiaľ nebolo zmapované. Táto téma by si vyžadovala osobitný výskum, založený na komparácii pôvodných zachovaných inventárov knižnice s dnešnými.

Najrozsiahlejšou zbierkou, ktorá obohatila novú centrálnu kapitulskú knižnicu, bola Knižnica kňazského seminára. Jej séria Migneho

²⁰ *Synodálne ustanovenia Diecézy Spišskej*, s. 78.

²¹ Podrobnosti, účty, ale i plány prestavby sú uložené v nevelkom archívnom fonde v Archíve Spišského biskupstva. ABU SK, fond Prestavba seminára a učiteľského ústavu (1931 – 1933).

Obr. 6. XXX

Obr. 7. XXX

Patrológie bola doplnená v roku 1933 z pozostalosti farára v Liptovskej Osade Jozefa Kušinského, takže roku 1939 sa v knižnici nachádzala už kompletná zbierka.²² V súčasnej dobe je napriek stratám spišská zbierka Patrológie jednou z najkompletnejších na Slovensku. Z latinskej časti, *Series Latina*, chýba 35 zväzkov, z gréckej, *Series Graeca*, 64 zväzkov.

V priebehu rokov 1932 – 33 prebehla pod vedením biskupa Vojtaššáka veľká prestavba Spišského seminára. V súvislosti s tým boli zriadené nové priestory pre diecézne múzeum a knižnicu. V lete roku 1933 boli do nových priestorov sústredené všetky knižné fondy Spišskej Kapituly. Do seminárskej knižnice sa tak zrejme na nejaký čas dostala aj spomínaná knižnica Spišskej kapituly a súkromné knižnice kanonikov Ferčeka, Popoviča a predovšetkým vzácna knižnica spišského kanonika a historika Jozefa Hradzského, ktorá obsahovala 7000 zväzkov prevažne historických publikácií. Tá dostala ako osobitný fond vlastný depot. Podľa vtedajších inventárov mala knižnica 30 000 zväzkov a bližšie nešpecifikované množstvo inkunábul. Knižnica bola taká významná, že nezostala bez štátnej podpory. Na jej zariadenie poskytol roku 1935 Krajský úrad v Bratislave desaťtisíc korún.²³

Druhá svetová vojna

V novej budove ústav zastihol aj prelomový rok 1938 a smutný začiatok Druhej svetovej vojny. Napriek všetkým tlakom, chaosu a vyhroteným vášňam, ktoré vtedy zmietali našou krajinou, v ústave nedošlo k žiadnym ostentatívnym zmenám, ktoré by boli vynútené politickými či inými okolnosťami.²⁴

Napriek hrôzám vojny sa Spišská Kapitula so svojim ústavom nachádzala v akomsi závetrí okolitého diania. Z prítomnosti ústavu a množstva kvalitných ľudí celý región len získaval. Dalo by sa povedať, že v období tridsiatych a štyridsiatych

rokov 20. stor. blízke mestečko Spišské Podhradie žilo vďaka ústavu veľmi čulým kultúrnym životom. Konali sa tu divadelné predstavenia, akadémie, schôdze okolitých pedagógov, prednášky a kurzy, atď. V ústave v tomto období vrcholila publikačná činnosť profesorov, ktorí písali nielen do odborných periodík a populárnych časopisov, ale vydávali aj monografie i umeleckú literatúru. Z mnohých treba spomenúť aspoň profesorov Miškoviča, Cselényiho, Stančeka, Kútnika, či riaditeľa Brandobura.

Zmeny v politickej orientácii štátu sa prirodzene odrazili aj na organizácii školy. Tak ako v ostatných učiteľských ústavoch, i v Spišskej Kapitule sa na základe zákona č. 288/1940 Zb. z 29. októbra zmenili učebné plány i názov školy. Počet ročníkov na teraz už učiteľskej akadémii bol rozšírený na päť. Takýto stav trval počas celej vojny.²⁵

Napriek všetkým snahám sa však ústav vojnovému besneniu nevyhol. Kvôli vypuknutiu Slovenského národného povstania a vzniknutému chaosu sa školský rok 1944/45 nezačal 1. septembra, ale až v polovici novembra. Škola bola medzitým nariadením SNR č. 5/1944 zo 6. septembra poštatnená. Vyučovať sa však nemohlo vo vlastnej budove ústavu, nakoľko v nej sídlila nemecká posádka. Využívali sa preto vyhradené priestory v Kláštore milosrdných bratov v Spišskom Podhradí. Vďaka dopravným problémom a neistote kvôli blížiacemu sa frontu však chýbalo najmä množstvo chovancov zo Západného Slovenska. Začiatkom januára 1945 bol školský rok ukončený a žiaci boli poslaní domov. Maturitné skúšky, ktoré sa mali na príkaz bývalého ministerstva školstva konať predčasne v marci 1945, sa v Spišskej Kapitule nekonali vôbec, nakoľko toto územie už bolo obsadené sovietskou armádou. Pri týchto udalostiach bola poškodená najmä profesorská knižnica, zariadenie telocvične a kabinetov zemepisu, dejepisu, fyziky, chémie, prírodopisu a ručných prác. Okrem toho boli poškodené takmer všetky hudobné nástroje v ústave.²⁶

²² Jozef ŠPIRKO : *Patrológia. Život, spisy a učenie sv. otcov*. Praha, Ladislav Kuncič 1939, s. 14.

²³ Jozef ŠPIRKO : *Dejiny*, s. 159.

²⁴ Podľa pamätníkov na udržaní čo najväčšej miery nezávislosti ústavu od vonkajších exponovaných ideologických aktivít mal najväčšiu zásluhu vtedajší riaditeľ, rozvážny človek a pedagóg, Jozef Brandobur. Extrémne zmeny v profesorskom zbore sa nedajú pozorovať ani v období r. 1938/39, kedy boli iné verejné inštitúcie poznačené prepúšťaním. A napriek tomu, že v ústave musela byť – podobne ako všade inde – aj štátna mládežnícka organizácia, Hlinkova mládež, jej činnosť bola usmerňovaná a prehľušovaná najmä Samovzdelávacím kruhom Jána Hollého a novovzniknutou Mariánskou družinou, ktorej náplň a ciele boli duchovného rázu, takže HM veľmi dobre vyvažovala. MIKO, Š.: *Náčrt dejín...*, s. 12, 13 a tiež 14, 15.

²⁵ Učebný plán, platný pre učiteľské ústavy po r. 1940.

²⁶ MIKO, S.: *Náčrt dejín...*, s. 57, 58.

Koniec druhej svetovej vojny a nástup komunizmu

Biskupský úrad v Spišskom Podhradí so svojim sídlom, Spišskou Kapitulou, bol pre komunistov a ich ideológiu už pred ich nástupom k moci veľmi nepríjemným centrom duchovného a kultúrneho života. Odtiaľto bola riadená pastorácia veriacich na rozsiahlom území Oravy, Liptova a Spiša. Tu bolo centrum duchovného života i vzdelania vďaka prekvitajúcemu kňazskému semináru a učiteľskému ústavu, ktoré produkovali množstvo nielen vzdelaných, ale aj viere a vlasti oddaných absolventov – kňazov, učiteľov a kantorov. V neposlednom rade komunistom vadil duchovný otec diecézy – spišský biskup Mons. Ján Vojtaššák, ktorý bol jedným z najhorlivejších odporcov komunizmu v radoch vtedajších biskupov v Československu.

Aby sme lepšie pochopili situáciu Spišského biskupstva a zvlášť jeho vedenia koncom vojny a v predvečer nástupu totality, bude dobré si predstaviť jednotlivých ľudí, ktorými sa vtedy biskup Vojtaššák obklopil a ktorí mu vo vedení Spišskej diecézy pomáhali. V prvom rade treba povedať, že biskup Vojtaššák bol otcom svojej diecézy v pravom slova zmysle telom i dušou. Podľa toho vyzeral aj chod diecéznej kancelárie. Biskup takpovediac o všetkom vedel a sám vykonával množstvo aj takých činností, v ktorých sa ostatní cirkevní hodnostári a biskupi spoliehali na svojich podriadených. V správe diecézy mu však významne pomáhal ThDr. Jozef Tomanóczy, od r. 1943 biskupský generálny vikár. Išlo o vzdelaného človeka, ktorý mal množstvo skúseností s cirkevnou správou, aj s pedagogickou činnosťou v Spišskej učiteľskej preparandii. Sídelnú kapitolu ako poradný orgán biskupa vtedy tvorili také osobnosti, ako bol veľprepošť a kapitulný vikár, biskup Martin Kheberich, kanonici Dr. Štefan Lach, Dr. Ján Seman, Pavol Drbják, Martin Gallovič, Ján Jalovecký, či ThDr. Jozef Špirko, ktorý bol zároveň profesorom v seminári. Vo vedení seminára sa na mieste rektora počas roka 1945 vystriedali filozof František Skyčák a Dr. Štefan Barnáš, neskorší spišský pomocný biskup. Vicerektorom

bol v tom období už spomínaný kanonik Ján Jalovecký. Učiteľský ústav riadil Jozef Brandobur a pod jeho vedením budúcich učiteľov a kantorov vychovávali mnohí obetaví kňazi i laici na vysokej odbornej úrovni.²⁷ Výpočet osobností, ktoré vtedy pôsobili nielen v Spišskej Kapitule, ale v celej našej diecéze by mohol pokračovať. Dá sa skonštatovať, že v období, keď sa schyľovalo k nástupu komunizmu, prežívala Spišská Kapitula jeden zo svojich kultúrnych a vzdelanostných vrcholov. Vtedy došlo k prvému priamemu útoku štátnej moci proti Cirkvi a proti jej miestnemu najvyššiemu predstaviteľovi – spišskému biskupovi.

Jedným z popredných predstaviteľov revolučnej Slovenskej národnej rady, sídliacej vtedy ešte v Košiciach, bol Dr. Vavro Šrobár. Ten sa hneď vo februári zastavil v Spišskej Kapitule. Biskupovi Vojtaššákovi sa predstavil ako zástupca novej vlády a ako hlavný účel svojej návštevy uviedol prevzatie cirkevných škôl do štátnej správy.²⁸ Biskup Vojtaššák rezolútne odmietol poštátnenie škôl, do ktorých investoval množstvo prostriedkov a síl. Okrem toho odmietol uznať novú vládu i štát, pretože podľa neho Slovenská republika, ktorej zložil sľub vernosti, ešte na západnom Slovensku jestvuje a bola uznaná mnohými štátmi, medzi inými aj Sovietskym zväzom a Veľkou Britániou. On sa cíti viazaný sľubom, ktorý dal tomuto, reálne v tom čase ešte jestvujúcemu štátu. Takouto reakciou si biskup Vojtaššák urobil u všetkých nasledujúcich vlád, naklonených komunizmu, meno najväčšieho odporcu a nepriateľa.²⁹

Odozva prišla ani nie o mesiac. Dňa 23. marca 1945 Povereníctvo pre veci vnútorné v mene SNR vyzvalo biskupa Vojtaššáka, aby sa „z dôvodov štátnej bezpečnosti a konsolidácie pomerov“ do týždňa odsťahoval do biskupského letného sídla v Spišskom Štiavniku a aby odovzdal vedenie diecézy osobe, ktorej to podľa predpisov cirkevného práva náleží. Takéto rozhodnutie od orgánu, ktorý nemal v cirkevnoprávnych otázkach žiadnu kompetenciu biskup Vojtaššák odmietol. Uvádza, že si nie je vedomý ničoho, čím by ohrozoval štátnu bezpečnosť a že tento prípis považuje za útok na verejného predstaviteľa cirkvi.³⁰ Proti takémuto jednaniu SNR sa postavila aj Spišská sídelná

²⁷ ABÚ SK, Zbierka cirkevných dokumentov, ACES 1940 – 1945. - Schematizmus Spišskej diecézy 1940.

²⁸ Peter OLEXÁK – Ivan CHALUPECKÝ : Životopis biskupa Jána Vojtaššáka. In.: *Spišský biskup Ján Vojtaššák. Zborník Studia theologica Scepusiensia VI.* Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, Spišské podhradie 2003, s. 161.

²⁹ Olexák, P. – Chalupický, I.: c. d., s. 162.

³⁰ Vnuk, F.: Dokumenty o postavení katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1945 – 1948. Matica slovenská, Martin 1998, s. 45.

kapitula. SNR si svoju vôľu 5. mája 1945 presadila prostredníctvom polície a cirkevného referenta, bývalého saleziánskeho kňaza Jozefa Straku. V Spišskom Štiavniku biskupa strážili a nedovolili mu ani uskutočniť plánovanú birmovku. Miestnosti v biskupskej rezidencii, ktoré obýval biskup Vojtaššák, polícia zamkla a na biskupstve umiestnila trojčlennú hliadku. Biskup Vojtaššák zariadil všetko tak, aby biskupstvo fungovalo aj počas jeho nútenej neprítomnosti. Riadenie diecézy, spolu so špeciálnym poverením a fakultami odovzdal svojmu generálnemu vikárovi, Jozefovi Tomanóczyemu. Správu biskupských majetkov zveril kanonikom Pavlovi Drbjákovi a Martinovi Gallovičovi a úlohy, vyplývajúce z biskupského svätenia, prebral biskup Kheberich.³¹

Izolácia spišského biskupa bola však očividne svojvoľná a u katolíkov na Slovensku vyvolala veľké pobúrenie. Preto sa vláda rozhodla svoje konanie zlegalizovať, využiť členstvo biskupa v bývalej Štátnej rade a uplatniť pri jeho súdení retribučný Zákon o potrestaní Nemcov, Maďarov a kolaborantov. 18. júla bol preto biskup Vojtaššák zatknutý Štátnou bezpečnosťou a umiestnený vo väznici v Bratislave. Polícia onedlho vykonala v biskupskej kúrii domovú prehliadku, pri ktorej zhabala 4 písacie stroje, jeden rozmnožovací stroj a osem spisov, týkajúcich sa cirkevného školstva. Vyšetrovanie sa ani nezačalo, pretože biskup Vojtaššák ochorel a 2. augusta bol prevezený do Štátnej nemocnice v Bratislave. Po prepustení z liečenia bol internovaný v kláštore salvatoriánov.

Medzitým sa od 22. augusta v Bratislave konala spoločná porada slovenských biskupov, na ktorej sa Vojtaššák zúčastniť nemohol a zastupoval ho generálny vikár Tomanóczy.³² Z porady bol zostavený pastiersky list katolíckych biskupov, ako aj príspevok, predložený Predsedníctvu SNR, v ktorom sa biskupi postavili proti zásahom štátu voči cirkvi, najmä proti poštátneniu katolíckych škôl a internátov, proti rozpusteniu katolíckych spolkov a zhabaniu ich majetku, proti prehládavaniam biskupských úradov, zaisťovaniu kňazov na základe jednoduchých udaní a proti ďalším

opatreniam.³³ Zdravotný stav biskupa Vojtaššáka bol vďaka väzneniu a internácii stále zhoršený, preto na základe povolenia SNR odcestoval do kúpeľov v Piešťanoch.

Odpor veriacich k jeho internácii rástol. Okrem toho sa blížili voľby, v ktorých súčasné vládne kruhy potrebovali podporu katolíkov. Rozhodli sa preto Vojtaššáka ako prejav dobrej vôle a ústretovosti prepustiť. 28. novembra sa biskup z Piešťan vrátil do Spišského Podhradia, kde ho vítali celé zástupy ľudu. V sprievode s ním došli až do katedrály, kde sa konalo slávnostné Te Deum.³⁴

Medzitým sa situácia svojím zvláštnym smerom vyvíjala aj v samotnej Spišskej Kapitule. Tunajší učiteľský ústav sa zdanlivo rozvíjal. V pozadí však už bolo badať prvé náznaky neblahého vplyvu štátnej moci. Po oslobodení bol zrušený pokus s päťročným ústavom a od mája do júla 1945 sa pripravovali na maturitu žiaci IV. i V. ročníka. Ešte predtým bolo treba dať do poriadku znečistenú budovu. Do prác sa aktívne zapojili aj profesori a žiaci akadémie. Povojnové postavenie školy bolo veľmi zvláštne. Napriek poštátneniu totiž škola prevzatá nebola a štát sem až do r. 1949 nevymenoval ani jedného profesora. Jediným zásahom bolo odvolanie dovtedajšieho riaditeľa Jozefa Brandobura a menovanie dočasného riaditeľa Mariána Temeša.³⁵ Profesorov menoval riaditeľ a poverenie k tomu dávalo iba svoj súhlas. Tak si škola zachovala aspoň istý stupeň autonómie, najmä v personálnej oblasti.

Prerúšením vyšetrovania pre účely retribučného súdu sa prenasledovanie biskupa Vojtaššáka neskončilo. Štátne orgány mu kládli poľnú podnohy všade, kde len mohli. Ako typický príklad svedčí odňatie volebného práva s odôvodnením, že bol členom bývalej Štátnej rady. Volieb v máji 1946 sa teda zúčastniť nemohol.³⁶ Vyhrala ich za podpory katolíkov Demokratická strana, ktorá však svoje sľuby, dané katolíckej väčšine v tzv. Aprílovej dohode, nedodržala a napriek svojmu víťazstvu sa v podstate nechala ovládnuť Komunistickou stranou. Prenasledovanie cirkvi sa tak stupňovalo naďalej.³⁷

³¹ ABÚ Spišské Podhradie, f.: CD, inv. č. 174. ACES 2/1945, s. 1.

³² Vnuk, F.: Dokumenty ..., c. d., s. 10 – 14.

³³ Vnuk, F.: Dokumenty ..., c. d., s. 19.

³⁴ Olexák, P. – Chalupecký, I.: c. d., s. 166.

³⁵ Výročná zpráva Štátnej učiteľskej akadémie v Spišskej Kapitule za školský rok 1946 – 47. Cyrilometodejské družstvo, s.r.o., Levoča 1947, s.3.

³⁶ Olexák, P. – Chalupecký, I.: c. d., s. 167.

³⁷ Vnuk, F.: Dokumenty ..., c.d., s. 91.

Obr. 8. XXX

Biskup Vojtaššák a pod jeho vedením celé biskupstvo však nezaháľalo. Práve naopak. V týchto pohnutých časoch bola snaha o čo možno najväčší rozvoj viery a duchovného života u širokých vrstiev obyvateľstva. Vojtaššák bol z biskupov najhorlivejším podporovateľom Katolíckej akcie. A to nielen finančne, ale aj personálne, veď v popredných funkciách Katolíckej akcie pôsobili spišskí kňazi – Peter Galan, Štefan Šmálik, Štefan Hatala a iní. V Bratislave bola práve pod ich vedením založená Ústredná katolícka kancelária a v Spišskej Kapitule vydavateľstvo kníh Katolíckej akcie.³⁸

Roku 1946 ho sem dal namaľovať prvý spišský svedok viery, Boží sluha biskup Ján Vojtaššák. Autorom nápisu i ďalších malieb v kaplnke je Mikuláš Klimčák. Vyobrazené postavy biskupa, ktorý svätí kňaza poukazujú na veľký význam a hodnotu, ktorú biskup Vojtaššák prikladal sviatostnému kňazstvu. Dnes sa už môžeme len domnievať, že takúto výzdobu kaplnky schválil snáď v neblahej predtuche nastávajúcich skúšok. No z tohto citátu, ako aj z malieb, presýtených znakmi kňazstva, vidno, ako hlboko si biskup

Vojtaššák uvedomoval a prežíval dôstojnosť, ale aj náročnosť kňazského povolania, a to najmä v oných pohnutých časoch. Zároveň nás napadá myšlienka na to, s akou vážnosťou a láskou pripravoval svojich kňazov na nastávajúce skúšky. Vedel, že bremeno zodpovednosti za zverené duše z kňazov neodníme ani prenasledovanie, potupa, či väznenie. Zrejme najcharakteristickejším mementom je citát, ktorý na východnú stenu biskupskej kaplnky vybral snáď sám biskup Vojtaššák:

„Kto nás odlúči od lásky Kristovej? Súženie alebo úzkosť alebo prenasledovanie, hlad alebo nahota, nebezpečenstvo alebo meč?“ (Rim 8,35)

V tomto období sa uskutočnili aj dve udalosti, významné pre celé biskupstvo po duchovnej stránke. Biskup Vojtaššák 15. júna 1947 v Ružomberku zasvätil diecézu Najsvätejšiemu Srdcu Ježišovmu a ani nie o mesiac, 2. júla na Mariánskej hore v Levoči, aj Nepoškvrnenému Srdcu Panny Márie.³⁹

Medzitým sa štátna moc pokúšala skoncovať s nepohodlnými biskupmi ináč. So žiadosťou o odvolanie „biskupov, ktorí sa previnili

³⁸ Olexák, P. – Chalupecký, I.: c. d., s. 171.

³⁹ Olexák, P. – Chalupecký, I.: c. d., s. 172, 173.

proti slovenskej národnej cti a proti Česko-slovenskej republike (Buzalka, Vojtaššák)“ sa obrátili prostredníctvom internuncia Rittera priamo na Vatikán. Ich odvolanie však bolo Vatikánom zamietnuté.⁴⁰

V období keď sa schyľovalo k nástupu totalitnej komunistickej moci svitli biskupstvu aj svetlejšie okamihy. Jedným z nich bolo jubileum biskupa Vojtaššáka, ktorý sa 14. novembra 1947 dožil 70-tich rokov. V súvislosti s tým sa po celej diecéze konali oslavy a zo všetkých strán na biskupstvo prúdili dôkazy oddanosti veriacich. Pri tejto príležitosti bol vydaný vedecký zborník pod názvom Mons Sancti Martini.

Prišiel však rok 1948 a s ním nástup komunistickej moci v plnej sile. Už v januári sa začal do praxe zavádzať zákon č. 412/1947 Zb., tzv. druhá etapa pozemkovej reformy, na základe ktorého bola vyvlastnená a rozparcelovaná pôda nad 50ha. Tento postup zlikvidoval majetkovú základňu Cirkvi, ktorá sa takto stala hospodársky úplne závislou od štátu.⁴¹ Bola vyvlastnená a poštátnená väčšina pozemkového vlastníctva a lesov Spišského biskupstva, spolu s budovami. To prakticky znamenalo zánik samostatného lesného hospodárenia, ktoré sa v ťažkých podmienkach budovalo už od vzniku biskupstva roku 1776.

Komunisti vo vláde si boli plne vedomí dôsledkov a moci, ktorá sa im vďaka tejto reforme dostala do rúk. Februárový puč zabezpečil Komunistickej strane úplnú moc. Cirkev sa proti snahám komunistov o jej podmanenie a rozvrátenie bránila a svoj nesúhlas s ich konaním dávala najavo najmä listami vláde, pastierskymi listami a memorandami. Jedno z nich, ktoré biskupi zostavili na konferencii v Nitre 16. augusta 1948, sa stretlo so zvlášť veľkým pobúrením v radoch vlády a to ani nie tak svojím obsahom, ako tým, že malo byť v kostoloch prečítané v nedeľu 29. augusta, teda presne v deň štvrtého výročia SNP.

Vláda naliehala, aby bolo čítanie memoranda presunuté na neskôr. Biskup Vojtaššák ako jediný ostro argumentoval, že svetská moc nemá právo hovoriť do vnútorných záležitostí Cirkvi a určovať jej, čo môže alebo nemôže v kostoloch robiť.⁴² Je len samozrejmé, že si takýmto a podobnými postojmi komunistov čoraz viac znepríateľoval a bol považovaný za najúhlavnejšieho nepriateľa režimu.

V roku 1948 boli zrušené na celom území Československa učiteľské ústavy, a to zákonom č. 95/1948. V súvislosti s tým bola prvá trieda Učiteľskej akadémie v Spišskej Kapitule premenená na piaty ročník pedagogického gymnázia. Nový zákon totiž neobsahoval pojem učiteľský ústav či akadémia, pretože bolo určené, že pedagógovia majú byť pre svoje povolanie pripravení na vysokých pedagogických školách. V poslednom školskom roku ústavu, 1948/49, bola jeho štruktúra nasledovná: I. a II. ročník boli vlastne V. a VI. triedou gymnázia (s počtom študentov 48 a 36), akadémia mala dva ročníky: III. A (34 študentov), III. B (31 študentov) a IV. ročník (29 študentov).⁴³ Množstvo poslucháčov a uchádzačov o štúdium na Učiteľskej akadémii v Spišskej Kapitule však bolo posledným svetlým bodom histórie ústavu. V posledných dňoch školy sa stalo niekoľko nechutných incidentov, ktoré treba pripísať na vrub mohutnejúcej totalitnej deformácii vtedajšej spoločnosti i verejného života. Išlo o vlámanie do budovy školy, zákaz profesorom akadémie vykonávať prijímacie skúšky, prítomnosť neznámych nelegitimovaných mladých ľudí, vyslaných údajne z okresu a z kraja, na maturitných skúškach, ako aj príchod disciplinárnej komisie práve uprostred maturitných skúšok.⁴⁴ Boli to posledné maturity v kapitulskej ústave. Samotná Učiteľská akadémia v Spišskej Kapitule bola zrušená 31. augusta 1949, výnosom Povereníctva škôl, vied a umení.⁴⁵ Väčšina žiakov pokračovala

⁴⁰ Olexák, P. – Chalupecký, I.: c. d., s. 167.

⁴¹ Pešek, J. – Barnovský, M.: Štátna moc a cirkev na Slovensku 1948 – 1953. Veda, Bratislava 1997, s. 28.

⁴² Pešek, J. – Barnovský, M.: Štátna moc ..., c. d., s. 45.

⁴³ MIKO, Š.: Náčrt dejín ..., s. 66.

⁴⁴ Všetky prípady boli očividnou provokáciou zo strany štátnych orgánov. V zápisnici z porady profesorského zboru sa spomína vlámanie do školskej budovy v noci z 1. na 2. apríla 1949, pričom páchatelia narobili nesmierne škody na zariadení predovšetkým zborovne a kabinetov. ŠA LE, fond UA Sp K, kartón č. 3, č. 173. Riaditeľ Temeš vo svojich rukopisných Poznámkach k dejinám Uč. akadémie v Sp. Kapitule v jej poslednom období píše: „*Títo neznámi ľudia prehľadali každému profesorovi jeho zásuvku, hľadajúc nejaké kompromitujúce materiály. ... Členovia bezpečnosti prišli po oznámení vlúpania a po odcudzení kľúčov s mnohohodinovým oneskorením a vlámanie ich akosi nezaujímalo...*“ MIKO, Š.: Náčrt dejín ..., s. 69.

⁴⁵ Riaditeľstvo akadémie muselo žiakom rozposlať krátke oznámenia s nasledujúcim textom: „*Na Váš dopyt Vám úctivo oznamujeme, že z rozhodnutia Povereníctva školstva, vied a umení č. 106.270/49 – III/3 zo dňa 4. VIII. 1949 zastavuje sa dňom 31. augusta 1949 činnosť Učiteľskej akadémie v Spišskej Kapitule a budova ústavu prepúšťa sa citovaným výnosom na účely prípravného*

v štúdiu v Levoči alebo iných svojmu okoliu blízkych školách. Ani jeden z profesorov však od štátu nedostal dispozíciu na inú školu.

Konflikty s vládou pokračovali. Ďalším príkladom môže byť boj biskupa Vojtaššáka o Malý seminár v Levoči. Ten bol koncom septembra 1948 poštátnený, no Ján Vojtaššák tam hneď začiatkom októbra prišiel s celým sprievodom a dostal sa do ostrého konfliktu s novovymenovaným riaditeľom Kňazovickým. Biskup žiadal okamžité uvoľnenie zabratých budov a používal také ostré formulácie, akých sa voči režimu neodvážil vysloviť nikto z cirkevných predstaviteľov. Svoj spor však aj tak prehral.

Ďalší pokus o proces s členmi štátnej rady koncom roka 1948 sa opäť nekonal a 19. januára 1949 bola obžaloba stiahnutá a trestné pokračovanie proti nemu odvolané. Dôvody na takéto konanie KSC boli najmä medzinárodného charakteru, keďže Vatikán sa biskupa zastával, no pre komunistov bola propagácia tejto situácie výhodná aj vnútropoliticky, keďže mohli opäť poukázať na svoju toleranciu a ochotu dohodnúť sa s Cirkvou.⁴⁶

Táto ústretovosť však mala iba zaslepiť oči verejnosti. Vo svojom vnútri komunisti intenzívne pracovali na ovládnutí a rozložení jednoty Cirkvi. K týmto snahám patrili rôzne, najmä administratívne a personálne opatrenia, ktoré mali skomplikovať fungovanie cirkevných akcií, ako boli púte, rôzne konferencie, či stretnutia, no aj bežný život cirkevných inštitúcií. Najvýraznejším opatrením, ku ktorému sa vláda uchýlila, bolo dosadenie zmocnencov Povereníctva školstva na biskupské úrady v priebehu júna 1949. V ich kompetencii bolo parafovať všetku poštu a spisy biskupských úradov a bez ich schválenia nemohli byť z biskupstiev poslané žiadne písomnosti. A hoci povereníctvo tvrdilo, že zmocnenci nebudú zasahovať do vnútorných záležitostí biskupstiev cirkevnej povahy, pravdou bol pravý opak. Zmocnenci kontrolovali absolútne všetko, dokonca aj samotných biskupov. Tí sa sťažovali, že zmocnenci obmedzujú slobodný výkon náboženského vyznania bez akéhokoľvek právneho podkladu. Najostrejšie vystupoval proti tomu „svojmu“

zmocnencovi ako obyčajne biskup Vojtaššák. Na biskupský úrad v Spišskej kapitule bol 22. júna dosadený zmocnenec Kňazovický s tajomníkom Vajdom. Išlo o toho istého Kňazovického, s ktorým mal biskup len nedávno potýčku o Malý seminár v Levoči. Vojtaššák mu rezolútne dával najavo, že ho neuznáva a že každý, kto vydáva nariadenia, alebo rozkazy proti slobode cirkvi, alebo kto hatí vykonávanie cirkevnej právomoci, podlieha trestu exkomunikácie. Protest podobného znenia poslal 24. júna i samotnému povereníctvu.⁴⁷ Akékoľvek protesty však boli zbytočné.

Toto opatrenie vlády totiž nebolo samoúčelné a jeho jediným cieľom nebolo iba kontrolovať biskupov. Išlo v podstate o kontrolu a obmedzenie komunikácie medzi biskupom a nižším klérom. Bola to príprava na kampaň, ktorá mala vnútorné celkom rozložiť Cirkev v Československu a odtrhnúť ju od Vatikánu. Toto tzv. „obrodné hnutie vnútri cirkvi“ a začalo poradou vedúcich stranických a štátnych funkcionárov s tzv. „pokrokovými“ kňazmi, ktorí boli ochotní spolupracovať s režimom, dňa 28. apríla 1949. Minister spravodlivosti Alexej Čepička navrhol zneužiť tradíciu a rozšírenie pravého obrodného hnutia medzi veriacimi. Kampaň komunistov bola z tohto dôvodu nazvaná Katolícka akcia. Dozvedeli sa o tom samozrejme aj biskupi a zo svojho stretnutia 7. júna 1949 v Olomouci vydali obežník, v ktorom varovali duchovných i veriacich pred účasťou na nepravnej KA a jasne označili toto hnutie za schizmatické. Najväčším odporcom hnutia bol ako vždy biskup Vojtaššák.

Ustanovujúca schôdza KA sa konala 10. júna 1949 v Prahe. Zhromaždení prijali tzv. Ohlas slovenských a českých katolíkov veriacim v republike.⁴⁸ Pod Ohlas sa mali podpisovať veriaci, no hlavný dôraz sa kládol na podpisy kňazov. Do polovice júna podpísalo na celom Slovensku vyše 200 kňazov. Denníky a niektoré úradné publikácie prinášali od konca júna zoznamy s množstvom podpisov, najmä kňazov, no čoskoro sa začali ukazovať nezrovnalosti a dokonca podvody. Objavovali sa mená a podpisy kňazov, ktorí už zomreli, alebo takých, ktorí podpis popreli, no ich meno sa v zoznamoch nachádzalo. Súčasťou

kurzu pre vysokoškolské štúdium robotníkov a roľníkov. PŠVU osobitným opatrením sa postará o zaškolenie a zatriedenie žiactva zapísaného na tunajšiu školu na školský rok 1949/50. Ročníky UA sa pravdepodobne presunú do Levoče.“ ABU SK, UA – SK, kartón č. 13, s. n. Oznam o ukončení činnosti Učiteľskej akadémie v Sp. Kapitule. Sp. Podhradie s. d.

46 Pešek, J. – Barnovský, M.: Štátna moc ..., c. d., s. 49.

47 Vnuk, F.: Vládni zmocnenci na biskupských úradoch v rokoch 1949 – 1951. Matica slovenská, Martin 1999, s. 12.

48 Pešek, J. – Barnovský, M.: Štátna moc ..., c. d., s. 64, 65.

kampane bol tlak na cirkevnú vrchnosť, aby sa zapojila do budovateľského úsilia a nebránila kňazom a veriacim v podpisovaní Ohlasu.

Biskupi reagovali tak, ako len popri svojich oklieštených právomociach a administratívnej neslobode mohli: Na celoštátnej konferencii v Prahe 15. júna 1949 vydali pastiersky list pod názvom Hlas československých biskupov a ordinárov v hodine veľkej skúšky, v ktorom odsudzovali KA ako schizmatickú a nezákonnú a oznamovali, že ju nikdy neuznajú. Vydali aj Obežník katolíckemu duchovenstvu a veriacemu ľudu. Okrem toho varovali kňazov i veriacich pred podpisovaním Ohlasu prostredníctvom svojich vikárov, dekanov, telefonicky a mnohí aj osobne. Biskup Vojtaššák bol opäť najhorlivejším „strážcom svojho stáda“. V období od polovice júna 1949 sa v biskupskom úrade prakticky nezdržoval a cestoval po celej svojej diecéze. Až na niekoľko málo výnimiek sa stretol so všetkými svojimi kňazmi a svojimi pastoračnými návštevami vplýval na veľký okruh veriacich. Jeho autorita bola veľká a vplyv mimoriadne intenzívny. Ako príklad môže slúžiť správa zmocnenca straníckej kontroly pre Prešovský kraj, ktorý hlásil, že biskup Vojtaššák mal 19. júna v Spišskej Starej Vsi kážeň, v ktorej upozorňoval veriacich, že kto podpíše Ohlas bude exkomunikovaný. V okrese sa zdržoval celý týždeň, pričom vykonával po farnostiach birmovky a neúnavne maril snahu komunistov získavať podpisy. V správe sa vyslovene píše, že „celú podpisovú akciu, ktorá sa dovtedy viac-menej úspešne vyvíjala, zastavil a celkom zvrátil“.⁴⁹

Pastiersky list ku KA sa mal vo všetkých kostoloch čítať v nedeľu 19. júna. Štátna moc sa rozhodla čítaniu tohto listu zabrániť a prostredníctvom národných výborov i ŠTB sa snažila listy farárom odobrať. Zabavovanie listov prebiehalo 19. júna v skorých ranných hodinách, pričom na viacerých miestach bolo sprevádzané násilím. Veriaci sa totiž proti takémuto počínaniu búrili a napadli funkcionárov i príslušníkov.⁵⁰ Väčšina kňazov dostala pastierske listy dvojmo, takže jeden exemplár odovzdali na požiadanie štátnym orgánom, druhý však pokojne prečítali veriacim. Niektorí kňazi list skutočne nečítali, no veriacich podrobne oboznámili s ich obsahom a vysvetlili

im jednotlivé aspekty vzťahu cirkvi a štátu. Táto alternatíva bola vo všeobecnosti podľa všetkého najúčinnějšía, pretože mnohí jednoduchí veriaci odborne formulovanému pastierskemu listu nerozumeli, no slová kňaza, ktorý im situáciu vysvetlil, pochopili oveľa ľahšie.

Zvesť o schizmatickej kampani sa dostala aj do Vatikánu. Ten 20. júna KA ostro odsúdil ako rozkolnícku a súčasne exkomunikoval všetkých, ktorí sa k nej vedome a dobrovoľne pripojili, alebo neskôr pripoja. Kongregácia posvätného ofícia zas 1. júla vydala Dekrét o komunizme, zakazujúci veriacim pod trestom exkomunikácie vstup do komunistickej strany a jej akúkoľvek podporu.⁵¹

Biskupi zareagovali na snahu štátnych orgánov zhabať listy a zamedziť ich šíreniu medzi veriacimi tak, že 25. júna rozposlali kňazom pomocou kuriérov pastierske listy ešte raz, dvojmo, spolu s latinsky písanou inštrukciou, ktorú mali kňazi po prečítaní spáliť, o tom, že sú povinní pastiersky list veriacim prečítať počas sv. omše v nasledujúcu nedeľu, 26. júna, inak ich postihne ťažký cirkevný trest. Odpoveď štátnej moci na seba nedala dlho čakať. Na základe inštrukcií sekretariátu ÚV KSČ boli kňazi, ktorí napriek upozorneniu štátnych orgánov prečítali list veriacim, potrestaní pokutou a na tých, ktorí okrem čítania listu pridali aj vlastný komentár, malo byť podané trestné oznámenie kvôli zneužitiu náboženskej funkcie.⁵²

Biskupi od svojich kňazov, ktorí sa nechali naviesť a podpísali ohlas KA, požadovali odvolanie týchto podpisov. Nasledovala celá vlna odvolávaní podpisov, no niektorí kňazi odmietli poslušnosť. K najtypickejším prípadom patrili v našom biskupstve Andrej Scheffer, dekan a farár v Bobrovci, ktorý podpis odvolať nechcel. Biskup Vojtaššák vyzval Scheffera, aby odovzdal faru v Bobrovci a odišiel do menej výhodnej farnosti. Štátne orgány však takto postihovaných kňazov podporovali v ďalšej neposlušnosti voči svojim biskupom. Tak aj Scheffer, posmelený podporou štátu, vyhlásil, že faru neopustí. Prípad došiel až tak ďaleko, že biskup ho v decembri 1949 suspendoval a vyzval, aby opustil faru, inak bude exkomunikovaný. Takejto hrozbe Scheffer začiatkom roka 1950 ustúpil, no rozpory medzi ním a biskupom sa ďalej vyostrovali.⁵³

⁴⁹ Pešek, J. – Barnovský, M.: Štátna moc ..., c. d., s. 69.

⁵⁰ Pešek, J. – Barnovský, M.: Štátna moc ..., c. d., s. 70.

⁵¹ Pešek, J. – Barnovský, M.: Štátna moc ..., c. d., s. 69.

⁵² Pešek, J. – Barnovský, M.: Štátna moc ..., c. d., s. 71, 72.

⁵³ Pešek, J. – Barnovský, M.: Štátna moc ..., c. d., s. 221, 222.

Biskup Vojtaššák však v boji proti komunizmu postupoval aj ďalej. Všetkým svojim kňazom kázal v nedeľu 31. júla 1949 pri všetkých sv. omšiach prečítať exkomunikačný dekrét kongregácie a vyvesiť ho na kostolné dvere. Taktiež tam mali vyvesiť zoznam obyvateľov obce, ktorých sa táto exkomunikácia týka. Vojtaššákov tvrdý postup prinášal výsledky. Otriasala sa dokonca samotná členská základňa KSS a niektorí jej členovia zo strany vystúpili.⁵⁴ Mnohí kňazi, najmä na dedinách s väčším náboženským zázemím, začali odopierať vykonávanie cirkevných úkonov členom KSS a podporovateľom KA, pretože podľa exkomunikačného dekrétu exkomunikovaný nesmie pristupovať ku sviatostiam. Výnimku tvorili len tí, ktorí preukázali, že v KSS sú z existenčných dôvodov, nie dobrovoľne.

Takýto tvrdý postup zákonite vyvolal reakciu v podobe zatýkania a odsúdenia mnohých kňazov za odopretie náboženských úkonov. Aj v našom biskupstve boli viacerí kňazi, hoci nie hneď zatknutí a odsúdení pre zneužitie úradu duchovného. Zatýkanie kňazov kvôli KA a pastierskym listom prinieslo najrozsiahlejšiu vlnu odporu a nepokojov medzi veriacimi. Medzi ľuďmi sa začali šíriť fámy o tom, že kňazov majú hromadne zatýkať. Preto sa najmä na mnohých dedinách organizovali stráženia farárov. Na niektorých miestach ľudia istý čas dokonca nechceli pustiť cudzích do dedín, či do blízkosti fár, inde zaútočili na štátnych úradníkov, ktorí prišli do obce za celkom iným účelom. V našej diecéze sa veľké vzbury a ostré zrážky s bezpečnostnými zložkami, pri ktorých sa dokonca strieľalo, uskutočnili v máji a júni najmä v Trstenej⁵⁵, v Komjatnej, okres Ružomberok⁵⁶ a v Levoči.⁵⁷ Len v týchto troch obciach bolo zaistených spolu vyše 350 a odsúdených asi 50 osôb.

Situácia v tom čase nebola pokojná ani v Spišskej Kapitule. 31. augusta Povereníctvo školstva ukončilo činnosť Učiteľskej akadémie v Spišskej Kapitule s tým, že budova ústavu bude použitá na účely prípravného kurzu pre vysokoškolské štúdium robotníkov a roľníkov. Spišská preparandia za svojej existencie od r. 1819 vychovala

1777 učiteľov – kantorov. Tento úder biskupstvu ako centru kultúry a vzdelania bol zvlášť ostrý.

Biskup Vojtaššák videl čo sa okolo neho robí a vedel, že situácia sa bude len zhoršovať. Urobil preto všetko, aby sa Cirkev v jeho diecéze zachovala a nezanikla. V prípade, že by malo dôjsť k jeho zatknutiu, preniesol časť svojich právomocí na tajných vikárov, ktorí ho mali zastupovať. Katedrálny diakonát mal viesť Mons. Dr. Štefan Barnáš, rektor seminára, Oravský archidiakonát Dr. Michal Mrkva, Liptovský archidiakonát Eduard Bugár. Okrem toho boli z Vatikánu prepašované biskupom a ich prostredníctvom vikárom, dekanom až po jednotlivých spoľahlivých kňazov, tzv. tajné fakulty, ktoré upravovali právomoci biskupov a vôbec kňazstva v prípade zatknutia a uväznenia.⁵⁸

V októbri 1949 boli prijaté tzv. cirkevné zákony, ktoré úplne oklieštili právomoci cirkevných predstaviteľov a uvrhli Cirkev do područia štátu. Išlo o Zákon č. 217/49 o zriadení Štátneho úradu pre veci cirkevné, Zákon 218/49 o hospodárskom zabezpečení cirkví a náboženských obcí.⁵⁹ V decembri toho istého roka boli prijaté ďalšie dva zákony, ktoré zasa vytlačili Cirkev z verejného života: Zákon č. 265/49 o rodinnom práve a Zákon č. 268/49 o matrikách.⁶⁰

Medzi biskupom Vojtaššákom a jeho spolupracovníkmi na jednej strane a novým, arogantnejším vládnyim zmocnencom Gebauerom na strane druhej medzitým dochádzalo k čoraz väčším rozporom. Stupňovalo sa to až do tej miery, že 2. a 3. decembra 1949 zmocnencovi znemožnili pôsobenie v Spišskej Kapitule a dokonca pred ním zamkli vstup do biskupského úradu. Na dverách rezidencie bol zvonka ako odkaz pre zmocnenca vyvesený exkomunikačný dekrét. Toto si mimo Vojtaššáka nedovolil na celom Slovensku nik. Biskupský úrad takmer okamžite obsadila skupina príslušníkov Krajského veliteľstva ŠTB v Košiciach, vyšetrovali celý personál biskupstva, dosadili tam zmocnenca násilím a jeden príslušník ŠTB zostal na biskupstve ako domovník. Napriek tomuto konfliktu sa Slovenský úrad pre veci cirkevné rozhodol, že zatiaľ biskupa Vojtaššáka

⁵⁴ Pešek, J. – Barnovský, M.: Štátna moc ..., c. d., s. 74.

⁵⁵ Vnuk, F.: Pokus o schizmu. Ústav dejín kresťanstva na Slovensku, Bratislava 1996, s. 62, 63.

⁵⁶ Pešek, J. – Barnovský, M.: Štátna moc ..., c. d., s. 78, 79.

⁵⁷ Vnuk, F.: Pokus o schizmu ..., c. d., s. 65, 66.

⁵⁸ Pešek, J. – Barnovský, M.: Štátna moc ..., c. d., s. 203, 204. Tajné fakulty napríklad dovoľovali vo väzení slúžiť sv. omšu bez liturgického odevu a kdekoľvek, povoľovali neobmedzené vysluhovanie sviatostí a pod.

⁵⁹ Pešek, J. – Barnovský, M.: Štátna moc ..., c. d., s. 98.

⁶⁰ Pešek, J. – Barnovský, M.: Štátna moc ..., c. d., s. 178.

Obr. 9. XXX

nezaistí, ale vezmú mu auto a telefón bude mať odpočúvaný.⁶¹

Dňa 5. novembra 1949 sa Spišské biskupstvo dočkalo novej podpory Vatikánu. V tento deň bol za spišského pomocného biskupa vysvätený Dr. Štefan Barnáš. Vysviacal ho pomocný biskup Kheberich v kaplnke kňazského seminára. Zúčastnilo sa len niekoľko vybraných duchovných a bohoslovcov a v podstate bola vysviacka tajná. O výbere biskupa a o vysviacke nevedel dokonca ani zmocnenec Gebauer, z čoho vidno, že všetka dôležitá korešpondencia biskupstva – vrátane kontaktu s Vatikánom, sa v tom čase uskutočňovala už len prostredníctvom kuriérov, nie bežnou poštou.

V decembri 1949 a januári 1950 však na cirkev prišla nová pohroma: kňazi boli nútení skladať

sľuby republike, inak nedostali kongruu – teda plat. Pozvanie zložiť sľub nedostali len reakční kňazi a biskupi. Duchovní mohli pastoračnú činnosť odteraz vykonávať len na základe štátneho súhlasu k výkonu úradu. Rok 1950 priniesol aj inú ranu: 14. júla vyšlo vládne nariadenie o bohosloveckých fakultách, ktorým boli okrem bratislavského a pražského seminára zatvorené všetky ostatné bohoslovecké ústavy a učilištia. To znamenalo koniec aj Spišského seminára. Bolo v záujme stranických orgánov, aby priamo v Spišskej Kapitule, v „semeništi reakcie“ boli umiestnené také inštitúcie, ktoré by súčasne kontrolovali biskupstvo. Budovu seminára preto najskôr dostala armáda, ktorá tu mala svoju hudobnú školu. Neskôr tu Ministerstvo vnútra otvorilo školu pre príslušníkov ZNB. V budove učiteľského ústavu

⁶¹ Pešek, J. – Barnovský, M.: Štátna moc ..., c. d., s. 199, 200.

nikdy neprebíhali prípravné kurzy pre vysokoškolské štúdium robotníkov a roľníkov, ako to avizovalo poverenie školstva. Ministerstvo vnútra ju prestavalo a umiestnilo tu svoj archív.

Rok 1950 však znamenal aj ďalší úder, novú vlnu zatýkania kňazov. Dôvody stíhania boli rôzne: zneužitie kazateľníc, údajné rozširovanie protištátnych letákov, ukrývanie politicky prenasledovaných osôb, pomoc pri úteku za hranice, alebo „staré hriechy“ počas KA a vzbúr a podobne. Mnohí kňazi boli súdení pre vlastizradu a spolčenie s nepriateľskou mocnosťou. Príkladom, akých nehorázností sa vedela dopúšťať komunistická justícia bolo odsúdenie kňaza Štefana Milana, ktorý študoval teológiu r. 1946 – 1950 v Ríme. Vysvätený bol tajne rožňavským biskupom Dr. Pobožným, preto sa nemohol zapojiť do pastorácie a pracoval v ilegalite. Bol však zatknutý a odsúdený pre velezradu. Hlavným dôkazom na súdnom pojednávaní bola pritom reverenda, na ktorej štítok uvádzal krajčírsku dielňu v Ríme, kde bola ušitá! Aj toľko stačilo komunistom na to, aby z niekoho spravili špióna.⁶² Ako štatistika kvôli predstave o rozsahu komunistického besnenia pri zatýkaní stačí snáď uviesť, že k 31. augustu 1950 mala Spišská diecéza 35 odsúdených, alebo zatknutých kňazov, pričom ďalších 30 – 35 bolo povolaných na vojenskú službu, ktorá bola duchovným zámerne predĺžovaná v niektorých prípadoch až na 4 roky.⁶³

Štátna moc však vedela, že až keď udrie pastiera, stádo sa rozpráchni. Preto bola počas mája pripravená Akcia B – teda úplná izolácia biskupov. Biskup Vojtaššák, ako aj archívár Vrbovský boli izolovaní v rezidencii biskupského úradu 3. júna 1950. Biskup Barnáš momentálne nebol v Kapitule a bol internovaný až 10. júna. Do rezidencie sa nasťahovali traja príslušníci bezpečnosti, ktorí sprevádzali zaistencov na každom kroku. Tí sa nemohli stykať ani navzájom, ani s nikým zvonka. V júli bol biskup Barnáš dopravený do internáčného tábora v Mučeníkoch, 23. augusta bol zatknutý a odvečený do kárneho tábora archívár Vrbovský a o dva dni nato aj profesor Špirko.⁶⁴ V tom čase sa však už pripravoval smutne známy monsterproces proti trom slovenským biskupom. Biskupa Vojtaššáka preto o pol deviatej večer

15. septembra 1950 tajne vylákali z biskupskej rezidencie a doslova ho uniesli do Ruzyne v Prahe. Generálny vikár Tomanóczy zostal na riadenie diecézy sám. Tvrdo sa však pridržal myšlienok svojho teraz už uväzneného biskupa a odmietal do biskupského úradu ako pracovníka prijať Andreja Scheffera a ďalších „uvedomelých“ kňazov, navrhovaných SÚC. Odpor vikára Tomanóczyho voči nátlaku zmocnenca narastal až do 19. októbra 1950. Vtedy bol zatknutý a tým sa skončila aj úloha vládneho zmocnenca v Spišskej Kapitule. Chystala sa voľba kapitulného vikára, ktorý sa mal o „správne“ smerovanie cirkevnej politiky na Spiši starať už sám. Kanonici boli pred voľbou vikára preštrnení splnomocnencom poverenika Holdoša. Profesor seminára Otto Oberhauser a kanonici Dr. Ladislav Hanus, Jozef Michna, a Ignác Paňák, ktorí sa režimu nezdali dosť povolní, boli odvečení do kláštora v Mučeníkoch.⁶⁵ Voľba prebehla 26. októbra a kanonici, zastrašení poslednými udalosťami, zvolili za kapitulného vikára Andreja Scheffera, oddaného štátnemu režimu. Tým sa na dlhú dobu skočilo obdobie statočného vzdoru Kapituly voči komunizmu. V rokoch 1950 – 1961 prebiehalo postupné poštátnenie a konfiškácia zvyšku majetkov Spišského biskupstva, predovšetkým nehnuteľností a cenných papierov.

Spišská diecéza pod vedením kapitulného vikára Andreja Scheffera

Nátlak štátnych orgánov sa neustále stupňoval a po zatknutí biskupov Vojtaššáka, Barnáša a generálneho vikára Tomanóczyho sa spišské biskupstvo dostalo do veľkej krízy. Odporcovia nového režimu boli zatknutí a nezostal nik, kto by biskupstvo bránil pred vyčíňaním komunistov tak razantne ako biskup Vojtaššák. Všetci boli zastrašení a tak 26. októbra 1950 kapitula pod tlakom zvolila za svojho vikára Andreja Scheffera. Išlo o kňaza, ktorý biskupovi Vojtaššákovi len niekoľko rokov predtým odmietol poslušnosť a ktorý bol žiaľ oddaný komunistickému režimu. Dňa 31. októbra 1950 v Bratislave Andrej Scheffer⁶⁶ (kapitulný vikár 1950 – 1968) zložil do rúk Holdoša sľub vernosti republike. 5. novembra sa

⁶² Olejník, V.: Spišské „martyrológium“. Rukopis, s. 66.

⁶³ Pešek, J. – Barnovský, M.: Štátna moc ..., c. d., s. 195.

⁶⁴ Vnuk, F.: Vládni zmocnenci ..., c. d., s. 38.

⁶⁵ Vnuk, F.: Vládni zmocnenci ..., c. d., s. 44.

⁶⁶ Narodil sa 8. januára v Liptovskom Mikuláši. Vyštudoval teológiu v Spišskej Kapitule. Bol kaplánom v Letanovciach, Kluknave, Podvlku (dnes PL) a v Spišskej Kapitule, potom správcom farnosti v Spišských Vlachoch, Lúčkach, Černovej,

Obr. 10. XXX

konala slávnostná inštalácia nového vikára v Spišskej Kapitule. Duchovná časť – sv. omša – bola zredukovaná na minimum, no po nej nasledovala mohutná manifestácia vernosti pokrokových kňazov strane a štátu. V rezidencii biskupského úradu prebehla konferencia zhromaždených duchovných, ktorých vybral priamo SÚC.

V dňoch 2. – 15. januára 1951 prebiehal proces s tromi slovenskými biskupmi, v ktorom bol spišský biskup Ján Vojtaššák nespravodlivo odsúdený za vlastizradu a ďalšie údajné prečiny na 24 r. odňatia slobody, vysokú pokutu a odňatie čestných občianskych práv.

Andrej Scheffer riadil diecézu úplne podľa predstáv a nariadení komunistických funkcionárov, na čele so Slovenským úradom pre veci cirkevné. Z tohto dôvodu sa neponáhľali dosadiť

na Spiš nového vládneho zmocnenca. Ten prišiel v osobe Františka Magulu až začiatkom r. 1951.⁶⁷ Tomu bolo prispôsobené aj personálne zloženie diecéznej kancelárie. Riaditeľom biskupskej kancelárie sa stal kanonik Dr. Štefan Lach a tajomníkom Karol Koža, kňaz z Trnavskej diecézy. Taktiež rady kanonikov, preriedené zatýkaním, boli doplnené o ľudí, verných štátu. Sídlna kapitula bola 28. februára 1951 doplnená o nových členov, ktorí dostali štátny súhlas: Michalom Baranom, Andrejom Podolským a Štefanom Szalayom. Andrej Scheffer dosadzoval na popredné miesta, ako napríklad dekanáty, najmä svojich známych, všetko tzv. „vlasteneckých“ kňazov. 29. apríla zomrel staručký veľprepoš a pomocný biskup Dr. Martin Kheberich. Pochovaný bol 2. mája. Veľprepoštom sa stal 19. mája 1951 Dr. Štefan Lach.

Biskupstvo pod správou nových pánov však nebolo tým, čím bývalo za Vojtaššáka. Sám vládny zmocnenec oznamoval nadriadeným orgánom, že sa tu nedarí usporiadať administratívne hospodárske, ani politické veci, pretože dosiaľ neboli určené kompetencie. Zaujímavé a aj smutné na celej situácii biskupstva vtedy bolo, že vikár Scheffer prenechal hospodárske záležitosti úplne svojej gazdinej, zvanej Agneša. Tej sa nepozdávalo skromné zariadenie po biskupovi Vojtaššákoví a dala sa do zariaďovania rezidencie. Čoskoro však takto vyprázdnila diecéznu pokladnicu.⁶⁸

Z celej tejto trápnej histórie vidno, že obdobie, kedy bolo Spišské biskupstvo pod správou kapitulného vikára Scheffera, patrilo k najhorším, ktoré Kapitula vôbec zažila. Štát však bol s jeho nečinnosťou a oddanosťou nanajvyš spokojný. R. 1955 ho dokonca ocenili medailou Za služby vlasti a r. 1965 Radom práce. Veriaci a kňazi, verní Rímu, ho však mnoho krát bojkotovali a dávali mu na vedomie, či už anonymami, alebo osobne, že ho akceptujú len z donútenia a že nie je ich biskupom.

Celé obdobie, počas ktorého viedol Spišské biskupstvo Andrej Scheffer, bolo naplnené nešťastnými rozhodnutiami, zatýkaním kňazov, rehoľníkov a laikov, obmedzovaním náboženskej i osobnej slobody veriacich a viacerými vlnami

Bobrovci a v Liptovskom sv. Ondreji. Od r. 1933 zastával funkciu dekana a školského inšpektora liptovského dekanátu. 26. októbra 1950 bol Spišskou sídelnou kapitulou pod tlakom komunistickej moci zvolený za kapitulného vikára. Do úradu bol inštalovaný hneď 30. októbra. Počas celého svojho pôsobenia v tejto funkcii bol poplatný nariadeniam štátnej moci, za čo bol r. 1956 odmenený Radom prezidenta republiky za zásluhy o výstavbu a r. 1965 Radom práce. Zomrel 3. novembra 1968. Je pochovaný v Bobrovci.

67 Vnuk, F.: Vládni zmocnení ..., c. d., s. 52.

68 Vnuk, F.: Vládni zmocnení ..., c. d., s. 55.

prenasledovania. Na uväznenie kňaza stačilo jednoduché udanie, prípadne jeho prílišná angažovanosť. Súdne procesy boli bežne zmanipulované, obžalovaní na ne pripravovaní mučením, priznania sa vynucovali tortúrou. Aj po prípadnom prepustení z väzenia kňazi nedostávali štátne súhlasy na vykonávanie duchovnej služby a zaradzovali ich do výroby.

Tieto ťažké obdobia sa veľmi nepriaznivo podpísali aj na umeleckom a architektonickom dedičstve Spišskej Kapituly. Ako už bolo uvedené, seminár a učiteľský ústav dostala najprv armáda a neskôr Zbor národnej bezpečnosti. Starobylé kúrie kanonikov – kanónie – sa vyprázdňovali, nakoľko starí kanonici boli postupne buď uväznení, alebo vymierali a noví menovaní neboli. Kanónie preto dostalo JRD v Spišskom Podhradí, ktoré ich využilo ako ubytovacia kapacitu pre svojich zamestnancov. Žiaľ, do starobylých budov sa nasťahovali ľudia, ktorí väčšinou nemali kladný vzťah k pamiatkam. Došlo tak k nenahraditeľným škodám na architektúre i vnútornom vybavení.

Archívy Spišskej Kapituly boli počas totality kvôli svojej záchrane postupne v rokoch 1951 - 1958 prevezené do deponitnej úschovy v Štátnom archíve v Levoči, či v Národnom archíve v Bratislave. V tomto období bol stav archívov už veľmi zlý. Podľa svedectva pracovníkov Pôdohospodárskeho archívu, pobočky v Levoči, bola časť fondu Súkromný archív Spišskej kapituly v južnej sakristii katedrály, časť vyhodенá v jednej z kanónií a časť dokonca zamiešaná v biskupskom archíve. Predovšetkým druhá časť, nazývaná aj dekaný archív⁶⁹, ktorej sa nevenoval ani Mercz, nakoľko obsahuje predovšetkým spisy ekonomického charakteru, bola značne roztratená a pomiešaná. V rokoch 1958 - 59 Jozef Oravský túto druhú časť roztriedil na oddelenia a v rámci nich na fascikle.⁷⁰ Fond obsahuje 36,6 bežných metrov dokumentov.⁷¹ Časový rozsah fondu je v rozpätí rokov

Obr. 11. XXX

Obr. 12. XXX

⁶⁹ Hospodárske záležitosti kapituly mal na starosti dekan, volený spomedzi kanonikov na určité obdobie. Keďže táto časť archívu obsahuje najmä dokumenty ekonomického charakteru, ktoré vyprodukovali kapitulskí dekan, nazývala sa aj dekaným archívom.

⁷⁰ Obsah jednotlivých oddelení:

1. hospodárske spisy (1748 - 1852) 2. inštrukcie pre úradníkov (1815 - 1850) 3. výplatné listiny (1791 - 1834) 4. urbárne záležitosti (1549 - 1839) 5. súpisy majetkov (1612 - 1937) 6. súpisy príjmov (1713 - 1916) 7. metácie (1262 - 1848) 8. písomnosti, týkajúce sa Olasz Liszky (1239 - 1918) 9. majetky v Abovskej stolici (1254 - 1875) 10. písomnosti, týkajúce sa mesta Göncz (1492 - 1784) 11. majetky v Spišskej stolici (1249 - 1898) 12. majetky v Šarišskej stolici (1615 - 1890) 13. písomnosti, týkajúce sa banských záležitostí (1768 - 1844) 14. písomnosti, týkajúce sa hospodárskych a cirkevných budov (1805 - 1841) 15. daňové záležitosti (1873 - 1949) 16. kapitulské účty (1729 - 1948) 17. peňažná manipulácia (1742 - 1896) 18. spisy registratúry Spišskej kapituly (1581 - 1938) 19. právne a súdne záležitosti (1286 - 1879) 20. žiadosti a sťažnosti (1757 - 1848) 21. menovania a abdikácie (1787 - 1917) 22. testamenty (1668 - 1892) 23. písomnosti, špeciálne sa dotýkajúce kapituly (1457 - 1837) 24. cirkevné záležitosti (1437 - 1900) 25. konzistoriálne spisy (1763 - 1877) 26. písomnosti, týkajúce sa základín (1734 - 1869) 27. písomnosti, týkajúce sa desiatku, graciálu a kongruí (1280 - 1894) 28. písomnosti, týkajúce

1198 – 1948. Spolu sa tu nachádza 765 stredovekých listín, teda dokumentov, vydaných do roku 1526. V súčasnej dobe je zinventarizovaných 34,3 b. m. a s povolením Biskupského úradu v Spišskom Podhradí je archív prístupný na bádanie.

Podobne bolo naložené s archívnym fondom Spišské prepoštvstvo. Aj tento archív bol roku 1956 z kapituly odvezený a dodnes je uložený ako depozit v Štátnom archíve v Levoči. V roku 1958 ho zhruba roztriedil J. Oravský, ktorý počet skupín rozšíril na osem.⁷² Fond dnes obsahuje 33 b. m. dokumentov. Najstaršia listina pochádza z roku 1248 a časové rozhranie archívu siaha do roku 1812. Inventarizovaných je spolu 3,5 b. m. archívneho materiálu. Nachádza sa tu 479 stredovekých listín, ku ktorým roku 1964 Magda Feňarová vypracovala podrobný inventár.⁷³

Archívny fond Hodnoverné miesto Spišská Kapitula bol od roku 1962 na základe depozitnej zmluvy prevezený do Slovenského národného archívu v Bratislave. V roku 2002 bol vrátený späť do Spišskej Kapituly. Je uložený v nových priestoroch Archívu Spišského biskupstva v Kňazskom seminári biskupa Jána Vojtaššáka a je prístupný bádateľom. V SNA v Bratislave zostali fotokópie všetkých dokumentov uložené na mikrofilmoch, takže možnosti na bádanie sa iba zlepšili a v súčasnosti majú k tomuto vzácnemu prameňu lepši

prístup najmä historici z východného Slovenska. Archív dnes obsahuje celkovo 23,7 b. m. dokumentov, z toho 1636 kusov stredovekých listín a 45 autentických protokolov z obdobia rokov 1500 – 1850.

Ešte smutnejší osud čakal vzácne kapitulské knižničné zbierky. Podľa iste nadsadeného svedectva prednostu (podľa všetkého Levočského) ONV bola knižnica Spišského seminára ešte začiatkom päťdesiatych rokov 20. storočia najbohatšou teologickou knižnicou v republike, v ktorej sa nachádzali i cenné inkunábuly.⁷⁴ Náhľad laického pozorovateľa nám však umožňuje urobiť si obraz o množstve a spektre kníh, ktoré knižnica kedysi obsahovala.

Nastali však ťažké obdobia – prvá a druhá svetová vojna a najmä nástup totality. V auguste 1949 bol zrušený Učiteľský ústav a v auguste 1950 bol poštátnený aj Spišský kňazský seminár. Ich prepojené budovy v konečnom dôsledku získala armáda, ktorá tu chcela zriadiť svoju hudobnú školu.⁷⁵ Po prevzatí seminára vojaci vyzvali Spišskú kapitulú, aby sa postarala o odvezenie a umiestnenie knižnice. Kvôli zmätku, ktorý v tomto období v Kapitulke vládol, sa tak nestalo. Preto sa do „sťahovania“ knižnice pustili vojaci sami. Neodborne ju vyhádzali do vozov a odviezli do jednej z kanónií. Už pri tejto

sa katedrály (1250 – 1850) 29. písomnosti, týkajúce sa kostola v Spišskom Podhradí (1671 – 1864) 30. písomnosti, týkajúce sa rôznych kostolov (1774 – 1873) 31. písomnosti, týkajúce sa kňazského seminára (1806 – 1873) 32. písomnosti, týkajúce sa učiteľského ústavu (1819 – 1879) 33. písomnosti, týkajúce sa rôznych škôl (1635 – 1912) 34. intimáty miestodržiteľskej rady (1732 – 1847) 35. verejnoprávne a politické spisy (1741 – 1883) 36. písomnosti, týkajúce sa jednotlivých žúp (1790 – 1898) 37. vojenské záležitosti (1682 – 1888) 38. spisy obce Spišská Kapitula (1871 – 1892) 39. písomnosti, týkajúce sa rôznych rodín a súkromných osôb (1556 – 1864) 40. písomnosti rodiny Andujár (1521 – 1847) 41. korešpondencia kanonika Daniela Udranského (1827 – 1842) 42. korešpondencia kanonika Michala Labuczkého (1847 – 1854) 43. písomnosti a korešpondencia rodiny Guretzky (1795 – 1843) 44. časopisy a rôzne oznamy o knihách a umeleckých predmetoch (1769 – 1859) 45. kázne (1790 – 1850) 46. historické a teologické rukopisy (1250 – 1900 a nedatované) 47. mapy (1780 – 1860) 48. rôzne písomnosti (1783 – 1947) 49. písomnosti, týkajúce sa archívu (1269 – 1891).

71 V archívoch sa množstvo dokumentov meria na bežné metre (b. m.). Ide o vzdialenosť v metroch, ktorá sa dosiahne zrátaním šírky archívnych krabíc, naukladaných vedľa seba na výšku.

72 Skupiny po preusporiadaní archívu:

I. Privilégiá, buly a iné.

II. Listiny, týkajúce sa prepoštských majetkov.

III. Majetkoprávne záležitosti.

IV. Testamenty.

V. Konzistoriálne a župné spisy, spisy miestodržiteľskej rady.

VI. Spisy XIII. spišských miest.

VII. Rôzne písomnosti.

VIII. Písomnosti prepošta Karola Zbiška (1755 – 1760).

73 FEŇAROVÁ, M.: *Spišské prepoštvstvo. Stredoveké listiny 1248 – 1526. Inventár*. Bratislava, Slovenská archívna správa 1964.

74 Archív rehole Minoritov v Levoči (ARMLE), fond Konvent minoritov v Levoči, Spisy o prevzatí a prírastkoch. Správa o niektorých cirkevných a iných knižniciach na Spiši. (Levoča) 16. 6. 1952.

75 Budovy kňazského seminára i učiteľského ústavu neskôr získalo Ministerstvo vnútra, ktoré v seminári zriadilo školu pre príslušníkov ZNB, ktorá sa v osemdesiatych rokoch 20. storočia premenila na Inštitút Ministerstva vnútra pre ďalšie vzdelávanie príslušníkov ZNB. Interiéry budovy učiteľského ústavu ministerstvo úplne prestavalo a zriadilo tu policajný archív pre celé bývalé Československo. O ďalších barbarských výčinoch totalitnej moci v Spišskej Kapitulke bude zmienka na inom mieste.

manipulácii došlo k poškodeniu a strate mnohých zväzkov. Vtedy sa stratil aj katalóg knižnice, ktorý bol vyhotovený vo forme kartotečných lístkov. Na kanónii, v ktorej boli knihy uložené, neskôr pri požiari zhorela strecha. Následkom toho bola knižnica niekoľko mesiacov vystavená dažďu. Knihy namokli a kožené väzby sa pokryli plesňou. V roku 1951 prebehla v réžii Štátneho východoslovenského múzea v Košiciach „záchranná akcia“, počas ktorej boli knihy umiestnené v prízemí barokovej hodinovej veže v Spišskej Kapitule. Pleseň však nebola odstránená a podvežie nebolo uzavreté, čo jednak spôsobilo ďalšiu degradáciu vplyvom poveternostných podmienok, jednak ohromné straty vo fonde, zapríčinené nelegálnymi „zberateľmi“.⁷⁶

Keďže sa nám nezachovali inventáre či prírastkové knihy seminárskej knižnice, akékoľvek pokusy o rekonštrukciu stavu fondu pred jeho narušením sú odkázané na dohady a svedectvo pamätníkov. Dnes je isté, že po uvedených udalostiach sa v knižnici nenachádza už ani jedna inkunábula, či prvotlač.

Knižnicu v konečnom dôsledku zachránila iba iniciatíva pracovníkov Matice Slovenskej zo Spišskej Novej Vsi, ktorí ju niekedy po roku 1952 prevzali priamo z hodinovej veže. Tak sa dostala spolu s inými cirkevnými fondmi do Slovenskej národnej knižnice v Martine, kde bola zinventarizovaná.

Ako už bolo spomenuté, v roku 1950 prevzala budovy seminára a učiteľského ústavu armáda. Z tohto obdobia jestvujú veľmi smutné svedectvá ľudí, ktorí na vlastné oči videli pálenie a likvidáciu starobyklých sôch, kníh a listín nevyčísliteľnej hodnoty. Sám diecézny biskup, Mons. František Tondra, bol ako štrnásťročný mladík náhodným svedkom pálenia veľkého množstva bližšie neidentifikovateľných kníh a listín na lúke zvanej

Pažica, západne od Spišskej Kapituly.⁷⁷ Môžeme sa už len domnievať, čo vtedy zmizlo. S istotou sa vie len to, že nesmierna škoda bola spôsobená stratou archívu Kňazského seminára v Spišskej Kapitule, ktorý sa dodnes nenašiel.

Medzi dokumentmi archívu z obdobia komunizmu sa okrem iného nachádza aj svedectvo človeka, ktorý slúžil ako kurič v kňazskom seminári, neskôr v policajnej škole: „Z miestností povyhadzovali všetko, čo sa len trochu podobalo na kríž či sochu. Rovno z obloka na dvor! Ja som to musel vláčiť do kotolne a páliť. Najhoršie to bolo s knihami. Myslíte, že keď je to papier, tak že bude horieť? Kdeže! Čerta starého. Taká poriadna kniha len trochu obhorí. Musíte ju stále obracať dlhým železným prehrabákom, aby konečne zhorela. Nikto neuverí, aká je to šichta! No to nebolo ani zďaleka to najhoršie. Keď sme popálili všetky kríže z miestností a tried seminára, došli na rad sochy z biskupského múzea. Zo začiatku som sa aj vzpíeral, ale hrozili mi, že ma zavrú. Čo som mal robiť? Mám ženu a deti; tie najmladšie chodia ešte do školy. Po pár dňoch som si to rozmyslel a začal som tie sväte veci, aj keď s ťažkým srdcom, jednu po druhej pchať do pece. Netrvalo dlho a doniesli mi také veľké sochy, ktoré sa už ani cez dvere pece neprepchali. To už som nemohol! Ved' by sa moja mama i s otcom boli bývali v hrobe obrátili, keby som zaťal sekerou do svätého! Uverte mi, dostal som dokonca strach, že sa mne i mojim deťom ešte voľačo prihodí. Rozhodol som sa, že pôjdem radšej na družstvo a budem mokrúť a mrznúť na poli, ako robiť takúto prekliatu robotu.“⁷⁸

Škody však nevznikli len bezprostredne po zániku seminára. Podľa svedectva pracovníkov Štátneho archívu v Levoči, ktorý mal od 15. marca 1956 v operatívnej správe archívu v Spišskej Kapitule, sa úbytky archívnych i knižných fondov množili aj naďalej. V zápisnici z 9. novembra 1962 pri preberaní časti diecézneho archívu sa konštatujú veľké straty vo fondoch.⁷⁹ V každom

⁷⁶ Archív Rehole minoritov v Levoči, fond Konvent minoritov v Levoči, Spisy o prevzatí a prírastkoch. Správa o niektorých cirkevných a iných knižniciach na Spiši. (Levoča) 16. 6. 1952. Autor správy spomína, že podobný osud postihol aj muzeálne zbierky diecézneho múzea, ktoré bolo umiestnené taktiež v seminári. V správe je reč aj o niekoľkých ďalších cirkevných i súkromných knižniciach a archívoch na Spiši: archív a knižnica Opátstva v Sp. Štiavniku, knižnice Minoritov vo Sp. Štvrtku a v Levoči, knižnica Jezuitov a Katolíckeho kruhu, knižnice rodiny Čáky v Bijacovciach, Sp. Hrhove, Bystranoch na Spiši, Zamojských v Starej Lubovni, knižnica v Strážkach a menšie súkromné knižnice po evakuovaných nemeckých a maďarských rodinách.

⁷⁷ V mene Božom. Pamätnica k výročiu kňazského seminára biskupa Jána Vojtaššáka. Spišské Podhradie, Polypress, s.r.o. 2000, s. 7

⁷⁸ Rímskokatolícka cirkev, Biskupstvo Spišské podhradie. Registratúra. Oddelenie Archív, Miscellanea. s. n. MRÁZ, J.: Kurič zo Spišskej Kapituly. Rukopis, s. d.

⁷⁹ „Keďže archívni pracovníci pri preberaní zistili zolášť v novšom materiáli veľké hiáty, zaväzuje sa Biskupský úrad v Spišskom Podhradí, že okrem vlastnej potreby povolí štúdium alebo nahliadnutie do spisov, ktoré v jeho archíve ostanú, len s vedomím a so súhlasom Štátneho archívu – pobočky v Levoči, nech ide o akúkoľvek osobu alebo orgán.“ Tamtiež, s. n. Zápisnica pri príležitosti prevozu časti diecézneho archívu. Spišské Podhradie, 9. 11. 1962.

prípade sa však odborníci i laici, znalí problematiky, zhodnú na tom, že v období od zatknutia biskupa Vojtaššáka, počas celých 50. rokov a žiaľ aj v čase až do roku 1968, teda v období, keď biskupstvo viedol kapitulný vikár Andrej Scheffer, utrpela Spišská Kapitula a jej duchovné a kultúrne dedičstvo hádam najťažšie ujmy za celú svoju históriu.

Akcia K – likvidácia reholí na Spiši

Ešte horšia situácia ako v Spišskej Kapitule a v diecéznych farnostiach, bola v reholiach. Prvá fáza likvidácie mužských rehoľných komunit prebehla v réžii ŠtB a Slovenského úradu pre veci cirkevné (SLOVÚC) pod smutne známym označením Akcia K v noci z 13. na 14. apríla 1950. Ako príklad môžeme uviesť udalosti v minoritských kláštoroch na Spiši. Presne o polnoci zabúchalo na bránu kláštora v Levoči komando pod vedením KV ŠtB v Košiciach. Do tzv. centralizačného kláštora v Podolínci zobrali ozbrojenci piatich rehoľníkov, zo Spišského Štvrtku taktiež piatich. Kláštor v Strážach pod Tatrami príslušníci dve hodiny doslova dobýjali násilím. Ostré protesty obyvateľov Spišského Štvrtku boli taktiež potlačené a rehoľníkov sa už nemal kto zastat.⁸⁰

Nakladalo sa s nimi ako so zločincami a na ich majetok sa hľadelo ako na prostriedky, ktoré mali slúžiť – zjednodušene povedané – špionáži proti republike. A to nevynímajúc ani pamiatky a vzácne historické dokumenty. Tak sa stalo, že po vyprázdnení kláštorov, odnesení všetkých peňazí, cenností a potravín, pristúpili poverení zmocnenci v jednotlivých kláštoroch k inventarizácii celého majetku. Inventáre boli potrebné kvôli tzv. „hospodárskemu riešeniu majetkovej podstaty vyprázdnených kláštorov“. Na pamiatky mali dozerať zástupcovia Pamiatkového ústavu, na knihy Univerzitná knižnica v Bratislave a na ostatný materiál Slovenské chrámové družstvo. Historické archívne a knižničné fondy však v predstavách straníckych orgánov evidentne iba prekážali a nikto presne nevedel, čo s nimi. Vidno to už z plánov s týmto cenným

bohatstvom – inštitúcie si ho od zhabania podávali ako horúci zemiak, prípadne ho ponechali svojmu osudu. Pôvodný zámer v hospodárskom pláne rátať s umiestnením všetkých zhabaných knižníc do kláštora tešiteľov v Bratislave. Akciu mala realizovať brigáda pod vedením Univerzitnej knižnice.⁸¹ Zmena plánu nastala v máji 1950, po tzv. Akcii K2. Knižnice mala síce prevziať Univerzitná knižnica, ale sústrediť ich mali postupne jej pracovníci inde: časť do františkánskeho kláštora v Malackách, časť knižníc z kláštorov na východnom Slovensku mala byť odsunutá do premonštrátskeho kláštora v Jasove. V inštrukcii k tomuto plánu žiaľ nebol presne stanovený rozdiel medzi knižničným a archívnym materiálom a tak sa stalo, že medzi rukopisy boli zaradené aj protokoly, kázne, kroniky, diáriá a iný archívny materiál. Tak sa do Jasova dostali nielen knižnice a rukopisné zbierky, ale medzi ne zamiešané aj časti archívov jednotlivých minoritských konventov. Ostatné archívne boli ponechané v kláštoroch napospas svojmu osudu.⁸²

Napriek všetkému plánovaniu podľa smerníc SLOVÚC z 19. mája 1950 vieme, že v tomto období sa v neobývaných kláštoroch ešte stále nachádzali knižnice, cirkevné pamiatky, prírodovedecké a iné zbierky, ktoré mali byť zamknuté a zapečatené dovtedy, dokiaľ si ich neprevezmú príslušné inštitúcie.⁸³ Že sa tak nestalo, vyplýva z ďalších udalostí. Budovy boli prideľované jednotlivým záujemcom. Kláštory vo Spišskom Štvrtku i v Levoči dostalo Povereníctvo práce a sociálnej starostlivosti. V Spišskom Štvrtku zriadilo krajský starobinec, levočský kláštor sa stal ústavom pre nevidiacich a slabozrakých.⁸⁴ Pre nových majiteľov budov boli vzácne historické fondy iba príťažou. Tak sa stalo, že napríklad vo Spišskom Štvrtku bola knižnica spolu s archívom vyhádzaná z okien na dvor. Časti týchto fondov iniciatívne zachránili pracovníci vtedajšieho Poľnohospodárskeho archívu v Levoči.⁸⁵ „Záchrana“ historických fondov však pozostávala až do roku 1957 z čiastkových neorganizovaných a živelných akcií. Ešte v júni 1952 informoval prednosta ONV v Levoči Pamiatkové oddelenie referátu školstva KNV v Košiciach: „Knižnica františkánov

⁸⁰ DUBOVSKÝ, J. M.: Akcia kláštory. Matica Slovenská: Martin 1998, s. 111, 112.

⁸¹ Tamtiež, s. 245.

⁸² Tamtiež, s. 247.

⁸³ Tamtiež, s. 248.

⁸⁴ VNUK, F.: Akcie „K“ a „R“. RKCMBF UK: Bratislava 1995, s. 52.

⁸⁵ Za cenné informácie o osudoch minoritských archívov a knižníc ďakujem doc. PhDr. Ivanovi Chalupeckému.

vo Spiš. Štvrtku ... bola vyhodená na dvor a do vozov a odvezená na neznáme miesto. Knižnica minoritov v Levoči odvezená na neznáme miesto. – O osude tejto ... nič nevedno.“⁸⁶ Záchrana vzácných knižných a archívnych fondov teda nijako neponáhľala a navyše jednotlivé zaangažované inštitúcie navzájom očividne nekomunikovali. Zvoz knižníc z východného Slovenska do Jasova bol v réžii Univerzitnej knižnice viac-menej dokončený v spomínanom roku 1952. O rok nato bol materiál roztriedený pracovníkmi Matice slovenskej. Pri tejto príležitosti odborníci konštatovali „knihy rozhádzané na jednotlivé kopy, neodborne a nesprávne uskladnené historické a umelecké pamiatky a starý nábytok, zvezený roku 1950 tak neopatrne, že pri jeho likvidácii bola dosiahnutá iba desatina jeho hodnoty roku 1950“.⁸⁷ Po preorientovaní Matice slovenskej na národnú knižnicu roku 1954 táto v Jasove zriadila svoje miestne pracovisko. Okrem knižnice premonštrátov v Jasove a Lelesi a ich gymnázia v Košiciach a v Rožňave, ďalej knižnice premonštrátskych kanonikov, dominikánov v Košiciach a milosrdných bratov v Spišskom Podhradí sa sem dostala aj knižnica minoritov zo Spišského Štvrtku a z Levoče. Koncom 50. rokov 20. storočia. Slovenský náboženský fond v Bratislave daroval väčšinu kláštorňých knižníc Matici slovenskej. Tento stav trval až do pádu totalitného režimu roku 1989.⁸⁸

Osud rehoľných archívov bol ešte horší. Po odsune rehoľníkov sa archívy dostali pod správu Slovenského náboženského fondu, ktorý pre ich ochranu a záchranu neurobil prakticky nič. Podľa spomínaného nariadenia SLOVÚC-u mali zostať zamknuté v kláštoroch vo svojich pôvodných priestoroch. Noví užívatelia kláštorňých budov však s takýmto rozhodnutím a blokovaním priestorov samozrejme nesúhlasili a väčšina archívov skončila buď v nevyhovujúcich priestoroch, alebo ešte horšie – boli zlikvidované. A tak archívy od roku 1951, či 1952 zachraňovali len z vlastnej iniciatívy uvedomelí pracovníci miestnych archívov, či archívov MNV. Avšak na mnohých miestach, kým sa archivári k záchrane dostali, bolo už takmer neskoro, ako to vidno na

príklade spomínaného incidentu s vyhadzovaním knižnice a archívu v Spišskom Štvrtku.

Aby sme zachovali chronologický postup, na tomto mieste treba spomenúť aktivitu Matice slovenskej pri zvoze kníh do Jasova. Ako už bolo spomenuté, Matica slovenská vo svojom úsilí medzi rukopisné zbierky zamiešala aj archíválie a tak sa do Jasova a odtiaľ do Archívu literatúry a umenia v Martine dostali fragmenty nasledujúcich archívov: Konvent minoritov v Levoči, Konvent minoritov vo Spišskom Štvrtku, Konvent minoritov v Prešove, Konvent minoritov v Brehove (Imregh), Konvent minoritov v Targu Mures (Márosvasárhelyi), Konvent minoritov v Nyir Bathor a Misia Orava. Celkovo ide o veľké množstvo archíválií zo 16. – 20. storočia. Nachádzajú sa tu predovšetkým viazané archívne materiály vo forme kníh, ale i fascikle a zväzky jednotlivých listov. Máme tu teda okrem účtovných kníh zachovaných napríklad päť diárií levočského konventu súvisle z rokov 1756 – 1878, dve diáriá zo Spišského Štvrtku z rokov 1761 – 1826, levočské omšové knihy z rokov 1742 – 1883, niekoľko kanonických vizitácií, protokoly kapitúl, štatútov i konventov, knihy bratstiev, ale aj celé zväzky korešpondencie a novovekých listín, i zaujímavé spisy *Ortus et progressus conventus Leutschoviensis* z rokov 1671 – 1693, či *Origo Ecclesiae Lengvardensis* z rokov 1806 – 1853.

Zvyšok archívov však bol ponechaný zvoli nových užívateľov kláštorňých budov. Legislatívna náprava zúfalého stavu bola čiastočne dosiahnutá až vládnym nariadením č. 29/1954 o archívnictve. Rehoľné archívy boli ako tzv. cirkevné fondy zaradené medzi archívne fondy štátnych archívov. Slovenský náboženský fond však na toto nariadenie zareagoval až 17. mája 1957(!) a odovzdal Slovenskej archívnej správe pri Povereníctve vnútra už iba zlomky kedysi rozsiahlych archívov. Niekoľko čísel: Na Slovensku bolo zlikvidovaných zhruba sto mužských kláštorov. Slovenská archívna správa dostala iba torzá z dvadsiatich šiestich z nich. Na základe dohody ich prevzali do správy bývalé oblastné dnes štátne archívy podľa územnej pôsobnosti.⁸⁹ V našom prípade samozrejme išlo o štátny archív v Levoči.

⁸⁶ Štátny archív v Levoči (ŠA LE), Registratúra. Konvent minoritov v Levoči. Správa o niektorých cirkevných a iných knižniciach na Spiši. Levoča (sic.), 16. 6. 1952.

⁸⁷ Tamtiež, s. 49.

⁸⁸ DUBOVSKÝ, J. M.: c. d., s. 257.

⁸⁹ Tamtiež, s. 258, 259.

Diecéza pod vedením kapitulného vikára Ligoša

Dňa 5. októbra 1963 bol z väzenia prepustený biskup Vojtaššák. Chcel sa síce uchýliť a dožiť v pokoji u synovca Tomáša Vojtaššáka v Oravskej Lesnej, no štátne orgány sa obávali jeho vplyvu na Slovensku a umiestnili ho do Kňazského domu v Senohrabochoch pri Prahe. Tam zomrel o dva roky nato, 4. augusta 1965. 16. apríla 1964 zomrel v Pezinku ďalší spišský biskup, Štefan Barnáš.

Andrej Scheffer „doviedol“ Spišskú diecézu až do r. 1968, ktorý znamenal úľavu v tvrdom komunistickom režime. Zo zmien, ktoré boli sľubované cirkvi, sa však uskutočnilo len veľmi málo. Prakticky bolo iba opätovne povolené vyučovanie náboženstva s dotáciou dve hodiny týždenne od 2. do 9. ročníka.

Dňa 3. novembra 1968 kapitulný vikár, verný režimu, Andrej Scheffer, zomrel.⁹⁰ Jeho nástupcom sa 14. novembra stal človek oveľa hodnejší tejto zodpovednej funkcie, ThDr. Jozef Ligoš (kapitulný vikár 1968 –1973).⁹¹ Išlo o vzdelaného a nadaného kňaza, bývalého profesora katechetiky v bývalom Spišskom kňazskom seminári, ktorý do r. 1968 spravoval farnosť Veľké Borové. Bol to kňaz takpovediac vojtaššákovho razenia, čo dal hneď na známosť vo svojom prvom pastierskom liste, kde smelo píše:

„...tento tak ťažký kríž Boh na mňa uložil práve v deväťdesiate narodeniny veľkého vyznavača a mučeníka, už zosnulého Otca biskupa Jána. Mám teda dočasu zastupovať toho, „ktorému nie som hoden rozviazať remienky na obuvi“. Nie, nie som jeho nástupcom. Nie som otcom nášho biskupstva ... Na toho už roky čakáme a o neho láskavého Boha prosíme. Som len dočasným zástupcom biskupovým.“⁹²

Mal pravdu, pretože napriek túžbe veriacich i kňazov diecézy k voľbe biskupa pre politickú nemožnosť nedošlo a to i napriek tomu, že Ligoša chcel na post spišského biskupa i Vatikán a už r.

Obr. 13. XXX

1964 ho v apríli navrhoval biskup Necey a v októbri biskup Pobožný, r. 1965 v apríli no Necey a neskôr Hnilica navrhoval aspoň za biskupa koadjútora, spolu s kňazmi Briššákom a Figurom a v decembri toho istého roku prichádzal vo Vatikáne do úvahy ako jediný kandidát.⁹³ Nič z toho však neprešlo cez komunistickú byrokráciu, ktorá rozhodla, že na Spiši biskup nebude. Dr. Ligoš sa však do správy diecézy pustil s veľkou vervou. Podľa svojich možností naprával, čo sa dalo,

⁹⁰ ABÚ SK, OS 1, s. 249.

⁹¹ Narodil sa 22. apríla 1914 v Chlebniciach. Teológiu študoval v Olomouci, doktorát z teológie získal v Bratislave. Bol kaplánom v Bijacovciach a správcom farnosti v Bobrovci. Od r. 1942 bol špirituálom v Učiteľskom ústave v Spišskej Kapitule a zároveň profesorom katechetiky. 14. novembra 1968 bol apoštolským administrátorom Ambrózom Lazíkom vymenovaný za spišského ordinára. Bol predsedom Slovenskej liturgickej komisie a zaslúžil sa o preloženie Liturgie hodín (breviára) z latinčiny do slovenčiny. Svätá Stolica s ním veľmi vážne počítala ako s kandidátom na spišského biskupa, o čom svedčia záznamy vo vatikánskych archívoch z r. 1964 – 1965. V komunistami ovládanom Československu to však vtedy nebolo možné. Jozef Ligoš zomrel náhle 19. septembra 1973 v nemocnici v Levoči. Je pochovaný v rodných Chlebniciach.

⁹² ABÚ, SpB, OS ThDr. J. Ligoš. Pastiersky list. Sp. Kapitula 29. 11. 1968.

⁹³ ABÚ, SpB, OS ThDr. J. Ligoš. Vyhlásenie R. Brtko o telefonickom kontakte so Štátnym sekretariátom vo Vatikáne. Rím 17. 4. 2000.

Obr. 14. XXX

Obr. 15. XXX

dával dôraz na zavádzanie ustanovení Druhého vatikánskeho koncilu do praxe, zasadzoval sa za liturgickú reformu, povzbudzoval a podporoval kňazov v starostlivosti o pastoračiu mládeže, podporoval laický apoštolát. Napriek tomu, že bol od jediného seminára v Bratislave vzdialený, často navštevoval spišských bohoslovcov a prejavoval úprimný záujem o ich vzdelanie a formáciu. Opäť po rokoch vysluhoval po farnostiach zanedbanú sviatosť birmovania a navštevoval farnosti. Len za rok 1969 vyslúžil sviatosť birmovania takmer 30,000 birmovancom!

Vymenoval diecéznu liturgickú komisiu, do ktorej zhromaždil takých odborníkov z radov kňazov, ako boli Dr. Ladislav Hanus, či Jozef Kútňik. On sám bol predsedom liturgickej komisie pri zbore ordinárov. Zasadzoval sa o zavedenie zmien, ktoré priniesol Druhý vatikánsky koncil, najmä zavedenie liturgickej reformy a slovenčiny ako bohoslužobného jazyka. Podporoval kňazov v starostlivosti o mládež a dával veľkú váhu i laickému apoštolátu. Často navštevoval svojich spišských bohoslovcov Bratislave a pozýval ich k sebe do Spišskej Kapituly.

Zasadzoval sa za udelenie štátnych súhlasov k duchovnej službe pre mnohých kňazov, ktorí boli po prepustení z väzenia vo výrobe. Urobil samozrejme zmeny aj v samotnej diecéznej kúrii. Za riaditeľa si povolal Štefana Garaja a neskôr Michala Kľučára, kancelárom mu bol Michal Šefčík a archivárom Michal Pačnár. Podarilo sa mu za kanonika reinštalovať aj z väzenia prepusteného vikára Tomanóczyho. Obnovil činnosť súdneho tribunálu, ktorý mal po dvoch rokoch absencie toho úradu na Spiši množstvo práce najmä v manželskoprávných kauzách.

Jeho účinkovanie však vôbec nebolo bezproblémové. 31. augusta 1971 bolo založené Pacem in terris – Združenie katolíckeho duchovenstva SSR. Dr. Ligoš sa proti nemu ako jeden z mála ordinárov na Slovensku vehementne bránil. Aj tak však mnohým kňazom nezabránil do hnutia vstúpiť.

Viac-menej úspešné a priaznivé pôsobenie na čele diecézy mu však Prozreteľnosťou nebolo dopriate naddlhô. Zomrel na vysoký krvný tlak v nemocnici v Levoči 19. septembra 1973.

Kapitulný vikár Štefan Garaj

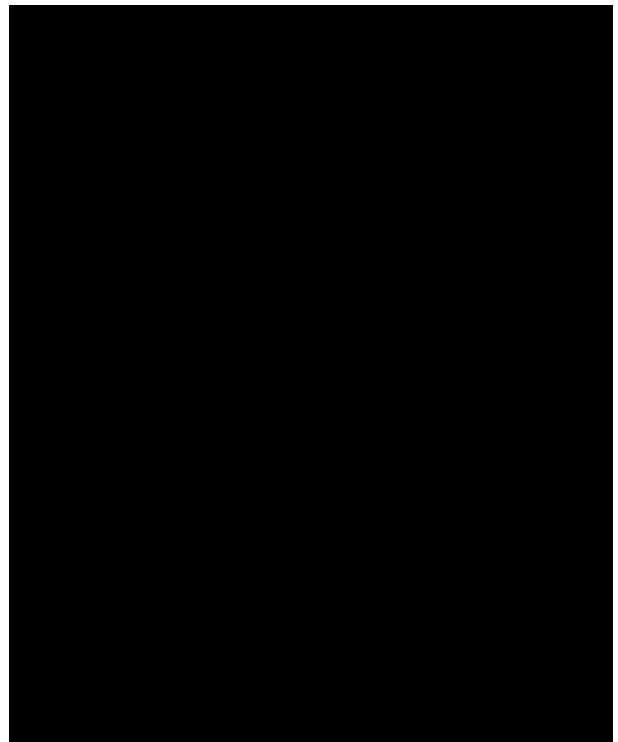
Za nového kapitulného vikára bol menovaný Ligošov bývalý riaditeľ diecéznej kúrie, Štefan Garaj⁹⁴ (kapitulný vikár 1973 – 1989). Menovaný bol 28. septembra 1973 a do úradu nastúpil 2. októbra. Pri hodnotení tohto kňaza majú niektorí ľudia tendenciu sklznúť ku kritike pre jeho členstvo v predsedníctve ústredného výboru Pacem in terris. Pravdou však je, že po svojom menovaní za spišského ordinára sa preorientoval a viac-menej sa od združenia dištancoval. Ako kňaz si svoje užil aj s totalitnou mocou, pretože r. 1950 bol kvôli šíreniu exkomunikačného dekrétu o nepravnej KA uväznený na tri roky. Po prepustení nedostal štátny súhlas a pracoval v lesnom závode v Liptovskej Tepličke.

Obr. 16. XXX

Štefan Garaj pokračoval vo vedení diecézy a biskupstva v šľapajach Dr. Ligoša. Snažil sa napriek všetkým peripetiám, ktoré Cirkev zo strany štátu stále prežívala, udržiavať aspoň status quo. Veľa iných možností ani nemal. Totalitná moc neustále na Cirkev dohliadala a celá vtedajšia legislatíva, úrady a verejný život v štáte bol zariadený tak, aby život Cirkvi bol čo najviac ovplyvňovaný a diktovaný straníckymi orgánmi. A hoci hystéria 50-tych rokov už vyprchala, aj v 70-tych a 80-tych rokoch boli kňazi zatýkaní, súdení a väznení – napríklad aj za vyučovanie náboženstva mimo priestorov kostola, za dovážanie náboženskej literatúry zo zahraničia, či za organizovanie duchovného vedenia mládeže.

I v tejto pochmúrnej dobe sa však podarilo získať pre Cirkev aspoň niekoľko málo duchovných

Obr. 17. XXX

⁹⁴ Narodil sa 24. októbra 1915 v Liptovskej Tepličke. Vyštudoval teológiu v Spišskej Kapitule. Bol kaplánom v Zubrohlave, Poprade a v Ružomberku. V rokoch 1950 – 1953 bol komunistickou mocou nespravodlivo odsúdený a väznený. Po prepustení z väzenia ako mnoho kňazov nedostal štátny súhlas a pracoval vo výrobe – do r. 1954 bol pomocným účtovníkom a hospodárom lesného hospodárstva. Neskôr štátny súhlas dostal a bol správcom farnosti v Rabčiciach, Dolnom Kubíne, Štrbe a v Spišskom Podhradí. Od r. 1958 bol dekanom v Dolnom Kubíne. V r. 1963 bol inštalovaný za spišského kanonika a v r. 1965 – 1969 zastával funkciu riaditeľa diecéznej kancelárie v Spišskej Kapitule. 28. septembra 1973 ho banskobystrický biskup Jozef Feranec vymenoval za spišského ordinára. Túto funkciu vykonával do r. 1989, kedy odišiel na odpočinok do Ľubice. R. 1990 ho pápež Ján Pavol II. vymenoval za apoštolského protonotára supra numerum a r. 1994 mu za zásluhy udelil titul pápežského preláta. Štefan Garaj zomrel 24. septembra 1998. Je pochovaný v Liptovskej Tepličke.

výdobytkov. Jedným z najvýznamnejších bolo povýšenie farského Kostola Sedembolestnej Panny Márie v Poprade na konkatedrálu. Stalo sa tak dekrétom Kongregácie pre biskupov dňa 7. februára 1982.

Nový spišský biskup František Tondra a pád totalitného režimu

Štefan Garaj bol posledným spišským kapitulným vikárom. Roku 1989 totiž dozrel čas a politická situácia v našej krajine dospela do štádia, že 26. júla 1989 mohol pápež Ján Pavol II. Menovať po mnohých rokoch opäť spišského diecézneho biskupa. Stal sa ním Mons. ThDr. František Tondra. Za biskupa ho v Spišskej Kapitule vysvätil 9. septembra kardinál Tomko, kardinál Colasuono a arcibiskup Sokol. Išlo o skutočne zaujímavú a novú situáciu: množstvo veriacich celkom naplnilo námestie Kapituly až po hodinovú vež a budovu seminára, odkiaľ sa na nich cez okná pozerali „strážcovia“ režimu – poslucháči Inštitútu Ministerstva vnútra pre ďalšie vzdelávanie príslušníkov ZNB. To ešte ani jedna ani druhá strana nevedela, že ešte koncom toho istého roka skončí aj štyridsaťročná vláda totalitného režimu. Do Spišskej Kapituly sa vrátil biskup a s ním nový duch. A hoci bolo treba mnoho opraviť, dobehnúť a postaviť opäť na nohy, celá diecéza hľadala do budúcnosti s nádejou.

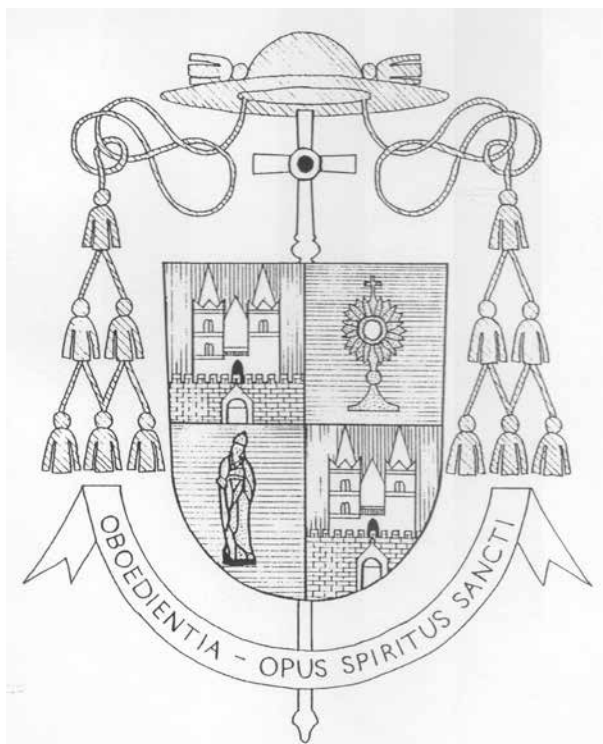
Kvôli úplnosti treba povedať, že ordinár Štefan Garaj bol za svoju obetavú prácu pre diecézu odmenený 19. júna 1990 titulom apoštolského protonotára supra numerum a r. 1994 titulom pápežského preláta. Zomrel po dlhej chorobe 24. septembra 1998.

V roku 1990 bola obnovená činnosť kňazského seminára, Spišská Kapitula bola zreštituovaná a sčasti zrekonštruovaná. Svoje ubytovanie tu našli rehoľné sestry Svätého Kríža, ktoré pomáhajú dodnes pri domácich prácach v rôznych inštitúciách biskupstva, ale aj profesori obnoveného seminára, či starí a nevládni kňazi, ktorým bol v jednej z kanónii zriadený starobinec.

Boli obnovené také potrebné inštitúcie cirkevného života ako súdny tribunál, cirkevné školstvo, časopisy a organizácie. 4. júna 1992 bol za spišského pomocného biskupa menovaný Andrej Imrich. Vysvätený bol za titulárneho biskupa Castelo Tituliano 11. júla 1992.⁹⁵

Obr. 18. XXX

Obr. 19. XXX

⁹⁵ Peter ZUBKO : Spišskí biskupi, s. 45.

Obr. 20. XXX

Obr. 21. XXX

Obnova života po roku 1989 sa týkala aj rehoľných spoločenstiev a konventov. Po skončení totalitnej moci sa rehoľa minoritov, podobne ako celý cirkevný život v bývalom Československu, musela doslova pozbierať z trosiek. Obnovovali sa konventy, život sa vracal do kostolov i do kláštorov. Minoriti však nezabudli ani na svoje korene a historické tradície. Ľudia vo vedení rehole chápali a našťastie aj tí dnešní chápu úzku spätosť s predchádzajúcimi generáciami duchovných a zasvätených osôb. Jedným z významných „styčných bodov“ dnešnej, modernej rehole sv. Františka s minulosťou sú pravdaže písomné i materiálne historické a umelecké dokumenty a predmety. Minoriti chceli ako právoplatní vlastníci prirodzene získať čo najviac zo zhabaných kláštorných umeleckých zbierok, knižníc i archívov. Zároveň si však uvedomovali zodpovednosť, ktorou je vlastník takéhoto druhu materiálu viazaný – zabezpečenie personálu, adekvátnych priestorov a podmienok v nich, ochrany fondov atď.

Na tomto mieste treba vyzdvihnúť korektnosť jednaní vedenia Štátneho archívu v Levoči, ktoré r. 1992 z vlastnej iniciatívy vypracovalo a uzavrelo s rehoľou Minoritov depozitnú zmluvu ohľadom archívov rehole, opatrovaných v levočskom archíve. Zmluva bola uzavretá 8. júla 1992 a vzťahovala sa na 4 už spomínané archívne

fondy: konventy v Levoči, Spišskom Štvrtku, Targu Mures a Stráže pod Tatrami, ako aj na časť knižnice zo Sp. Štvrtku. Zmluva bola korektná, časovo neobmedzená a zabezpečovala na jednej strane nespochybniteľnosť vlastníka – rehole minoritov – a na strane druhej bezodplatnú starostlivosť až do doby, kedy sa budú môcť rehoľníci starať o svoje archívy sami. Fondy v Levoči teda boli právne ošetrené a bolo sa treba rozhliadnuť ďalej.

Po prekonaní prvotných problémov sa minoriti po prvý krát s požiadavkou o vrátenie knižničných a archívnych fondov obrátili 27. apríla 1993 na Maticu Slovenskú. Uskutočnili sa vzájomné jednaní, viac-menej založené na ústretovosti oboch zainteresovaných strán, spojené s návštevou levočského kláštora a kontrolou priestorov pre budúci archív a historickú knižnicu. Ešte v tom istom roku bola uzavretá Zmluva o navrátení knižničného fondu Rehole Bratov Menších Konventuálov – Minoritov. Medzitým prebiehali rokovania s Vedením premonštrátov v Jasove. Tie boli úspešné a tak napriek tomu, že Národná knižnica r. 1993 minoritom vrátila zbierku tlačí zo 17. – 20. stor. o ktorej sme už hovorili, zbierka naďalej zostala v starostlivosti premonštrátov v Jasove. Tam bude až do vytvorenia vhodných podmienok a priestoru, ktorý si tento rozsiahlejší fond (4195 zv.) vyžaduje.

Obr. 22. XXX

Obr. 23. XXX

Obr. 24. XXX

Medzitým pokračovalo pátranie a snaha o získanie ďalších častí knižníc a archívov. Dňa 24. februára 1995 sa minoriti obrátili na Archív literatúry a umenia v Martine so žiadosťou o vrátenie archívnych a knižničných fondov. Odpoveď z Martina znela, že materiál, privezený z Jasova, dosiaľ nebol celý roztriedený a dezinfikovaný a vytvára sa k nemu súpis. Minoriti museli trepezlivo čakať až do 18. júla 2001, kedy bola konečne z Martina do Levoče fyzicky vrátená prvá časť knižnice: Zbierka 168 tlačí zo 16. stor. Ondaľho nato, 29. novembra toho istého roku, sa sem vrátila Zbierka rukopisov, obsahujúca 322 jednotiek – zmiešanina kníh a archíválií. O dva roky nato pristúpila rehoľa k jednaniam so Štátnym archívom v Levoči. Rehoľníci vyslovili požiadavku na vrátenie ich archívnych fondov, ktoré tu boli uložené a vedenie archívu bez prietahov materiály 16. júna 2003 odovzdalo. Jedným z posledných dosiaľ vrátených súborov písomností bolo

16 archíválií literárneho charakteru, patriacich do Zbierky rukopisov, ktoré si Archív literatúry a umenia so súhlasom rehole ponechal dlhšie kvôli ich mikrofilmovaniu.

Množstvo kňazov, ktorí boli počas obdobia rokov 1948 – 1989 perzekvovaných a väznených z politických dôvodov, v roku 1990 požiadalo o rehabilitáciu. Štátne súdy im v ich snahe očistiť svoje meno vyšli v ústrety.

Začalo sa aj s naprávaním majetkových krívd. V roku 1991 bola založená správcovská spoločnosť Pro Populo, s. r. o., s pomocou ktorej sa v roku 1992 pristúpilo k reštitúciám majetkov na základe Zákona o zmiernení niektorých majetkových krívd, spôsobených cirkvám a náboženským organizáciám. Spišskému biskupstvu bola reštituovaná len časť pozemkového vlastníctva a lesov. V tých od roku 1994 na základe zmluvy hospodári správcovská spoločnosť Pro Populo, s. r. o.

Obr. 25. XXX

Obr. 26. XXX

Obr. 27. XXX

Príloha:

Zoznam židov, pokrstených v Spišskej diecéze rímskokatolíckymi kňazmi v rokoch 1938 – 1945
(Spracované podľa Zbierky druhopisov matrik Spišskej diecézy, ABÚ SK, SpB, odd. Matriky)

Meno pokrsteného	Č.	Miesto krstu	Rodisko	Krstiaci kňaz	Č. povolenia	Rok
Goldstein Ján	126	Rabča	Polomina	Kecera J.	2243/38	1938
Grosz Ernest	166	Ružomberok	Likavka	Ferenčík	3069/38	1938
Grosz Gertrúda	155	Ružomberok	Likavka	Ferenčík	2988/38	1938
Grosz Ján	158	Ružomberok	Likavka	Ferenčík	2988/38	1938
Grosz Juraj	167	Ružomberok	Likavka	Ferenčík	3069/38	1938
Grosz Karol	157	Ružomberok	Likavka	Ferenčík	2988/38	1938
Grosz Maria	168	Ružomberok	Likavka	Ferenčík	3069/38	1938
Grosz Šimon	154	Ružomberok	Likavka	Ferenčík	2988/38	1938
Grosz Walter	156	Ružomberok	Likavka	Ferenčík	2988/38	1938
Holzer Eugen	8	Ružomberok	Torysky	Ferenčík	?	1938
Kunfalwi Alžbeta	155	Rabča	Námestovo	Kecera J.	2781/38	1938
Lehr Anna	97	Ružomberok	Sielnica pri Myjave	Vahulčík	?	1938
Neumann Margaréta	29	Batizovce	Svit	Ján Hatiar	?	1938
Popper Maria	153	Ružomberok	Likavka	Ferenčík	2988/38	1938
Popper Renata	165	Ružomberok	Likavka	Ferenčík	3069/38	1938
Weiss Ján	25	Veličná	Dolný Kubín	Grebáč I.	2873/38	1938
??? Aurélia		Stará Lubovňa	Stará Lubovňa	Sztanko	1609/39	1939
Berger Berta	9	Ružomberok	Ružomberok	Stolárik L.	137/39	1939
Brüll Jozef	7	Hranovnica	Hranovnica	Zahuranetz	???	1939
Brüll Viera	9	Hranovnica	Hranovnica	Kletzka	???	1939
Eichhorn Alžbeta	60	Ružomberok	Ružomberok	Ferenčík	736/39	1939
Harna Irena	10	Spišská Nová Ves	Spišská Nová Ves	Podolský	???	1939
Hönigsberg	20	Partizánska Ľupča	Partizánska Ľupča	Dzoroš	1834/1939	1939
Jummerblumm Magdaléna	30	Hranovnica	Hranovnica	Zahuranetz	???	1939
Küchel Magdaléna	104	Levoča	Levoča	Krššák	1545/39	1939
Küchel Štefan	103	Levoča	Levoča	Krššák	1545/39	1939
Kulka Juraj	152	Ružomberok	Ružomberok	Ferenčík	?	1939
Molnár Alžbeta	168	Spišská Nová Ves	Iglaviae	Rolny F.	???	1939
Popper Helena	136	Ružomberok	Likavka	Ferenčík	2542/39	1939
Schwarz Mikuláš	28	Prosiek	Atany (Maďarsko)	Baran	52/39	1939
Spitz Ernest	8	Hranovnica	Hranovnica	Zahuranetz	???	1939
Spitz Júlia	9	Prosiek	Bukovina	Baran		1939

Wieder Emília	25	Ružomberok	Ružomberok	Ferenčík	120/39	1939
Ables Ernest	45	Ružomberok	Ružomberok	Bugár	748/40	1940
Falus Hana	46	Ružomberok	Ružomberok	Bugár	748/40	1940
Kapps Ján	15	Dolný Kubín	Dolný Kubín	Trstenský	???	1940
Klopshock Mária	16	Dolný Kubín	Dolný Kubín	Trstenský	???	1940
Reudel Gizela	19	Dolný Kubín	Dolný Kubín	Trstenský	???	1940
Schefánck Július	18	Dolný Kubín	Dolný Kubín	Trstenský	???	1940
Somlo Mária	101	Ružomberok	Ružomberok	Ferenčík	1567/40	1940
Strakosw	10	Ružomberok	Ružomberok	Ferenčík	1752/40	1940
Wein Mária	17	Dolný Kubín	Dolný Kubín	Trstenský	???	1940
Leirberger Tomáš	22	Spišská Belá	Spišská Belá	Vanány	148/41	1941
??? Mária	41	Hubová	Lubochňa	Kalocsay	1839/42	1942
???? ???	27	Stará Lubovňa	Stará Lubovňa	???	1889/42	1942
???? Jozef	20	Stará Lubovňa	Stará Lubovňa	???	1031/42	1942
???? Katarína	21	Stará Lubovňa	Stará Lubovňa	???	1031/42	1942
???? Lilla	22	Stará Lubovňa	Stará Lubovňa	???	1031/42	1942
???? Oľga	19	Stará Lubovňa	Stará Lubovňa	???	1031/42	1942
Abeles Ján	57	Veľká	Žatec - PP	Mnoheľ Š.	????	1942
Ables Martin	165	Ružomberok	Ružomberok	Rybár	2434/42	1942
Ackerhall Mária	6	Podbieľ	Podbieľ	Laurinec	723/42	1942
Bárdoš Michal	7	Podbieľ	Podbieľ	Laurinec	804/42	1942
Bárdoš Pavol	5	Podbieľ	Podbieľ	Laurinec	723/42	1942
Barta ????		Spišský Štiavnik	Spišský Štiavnik	???	1237/42	1942
Barta Judita		Spišský Štiavnik	Spišský Štiavnik	???	1237/42	1942
Blumenfeld Ján	14	Chrasť nad Hornádom	Banská Štiavnica	Šimonovič F.	1556/42	1942
Böhn Eugen	198	Ružomberok	Ružomberok	Ferenčík	2534/42	1942
Braun Berta	207	Spišská Nová Ves	Spišská Nová Ves	Rolný	1751/42	1942
Donner Eugen	163	Ružomberok	Ružomberok	Ferenčík	2434/42	1942
Donner František	161	Ružomberok	Ružomberok	Ferenčík	2434/42	1942
Duschnitt ????	166	Ružomberok	Ružomberok	Rybár	2434/42	1942
Engländer Adalbert	28	Stará Lubovňa	Stará Lubovňa	???	1820/42 ???	1942
Epstein Margita	94	Námestovo	Brno	Rončák	724/42	1942
Ferenci Anna	3	Podbieľ	Podbieľ	Laurinec	3162/42	1942
Feuermann Gejza	98	Trstená	Oravský Podzámok	Zaják Š.	2929/42	1942
Földes Viera	100	Trstená	Bratislava	Zaják Š.	2929/42	1942
Freyer Jozef	38	Zakamenné	Zakamenné	Balaza J.	1070/42	1942
Fried Rozália	160	Ružomberok	Ružomberok	Ferenčík	2434/42	1942
Friedmann Arnoldus	206	Spišská Nová Ves	Spišská Nová Ves	Rolný	1751/42	1942

Friedmann Leonard	148	Spišská Nová Ves	Spišská Nová Ves	Rolný	1751/42	1942
Fürst Otto	33	Stará Lubovňa	Podolíneec	???	1812/42	1942
Gabor Anna	148	Ružomberok	Ružomberok	Ferenčík	2149/42	1942
Goldstein Irena	30	Jablonka		Vojtaššák Š.	783/42	1942
Goldstein Matúš	40	Spišské Podhradie	Spišské Podhradie	Szalay Š	1848/42	1942
Goldstein Romana	32	Jablonka		Urvay	783/42	1942
Goldstein Wiliam	31	Jablonka		Vojtaššák Š.	783/42	1942
Gottlieb Ružena		Smižany	Smižany	Pjduššák	1705/42	1942
Grosz ???	95	Likavka	Likavka	Ďaďo	2892/42	1942
Grosz Juraj	91	Likavka	Likavka	Ďaďo	2892/42	1942
Grosz Margita	94	Likavka	Likavka	Ďaďo	2892/42	1942
Grünwald Magdaléna	96	Likavka	Likavka	Ďaďo	2892/42	1942
Gutman Oľfia	151	Rabča	R. N. Ves	Kecera J.	2254/42	1942
Havas Peter	162	Spišská Nová Ves	Spišská Nová Ves	Kramár Š.	1966/42	1942
Herberger Eugénia	159	Spišská Nová Ves	Spišská Nová Ves	Kramár Š.	1966/42	1942
Herberger Lili	161	Spišská Nová Ves	Spišská Nová Ves	Kramár Š.	1966/42	1942
Herlinger Rozália	143	Spišská Nová Ves	Spišská Nová Ves	Rolný	1751/42	1942
Herschovitz Božena	26	Liptovský Mikuláš	Liptovský Mikuláš	Ďurka A.	1476/42	1942
Herz Etela	168	Ružomberok	Ružomberok	Rybár	2434/42	1942
Höfflich Margaréta	151	Levoča	Levoča	Krššák	1774/42	1942
Höfflich Ružena	152	Levoča	Levoča	Krššák	1774/42	1942
Hohhauser Jozefína	13	Stará Lubovňa	Stará Lubovňa	???	1392/42	1942
Hollás Mária	4	Okoličné	Žilina	Peško	730/42	1942
Holzmann Pavol	40	Hubová	Lubochňa	Kalocsay	1839/42	1942
Jelinek Zita	31	Liptovský Mikuláš	Liptovský Mikuláš	Kožár J.	1750/42	1942
Jungmann Hugo	47	Liptovský Mikuláš	Liptovský Mikuláš	Kožár J.	2887/42	1942
Jungmann Ján	35	Liptovský Mikuláš	Liptovský Mikuláš	Kožár J.	1937/42	1942
Kartal Oľga	92	Likavka	Likavka	Ďaďo	2892/42	1942
Klein Adela	147	Ružomberok	Ružomberok	Ferenčík	2149/42	1942
Klein Blanka	160	Spišská Nová Ves	Spišská Nová Ves	Kramár Š.	1966/42	1942
Klein Marta	8	Podbiel'	Podbiel'	Laurinec	804/42	1942
Kleinhändler Anna	36	Jablonka		Vojtaššák Š.	783/42	1942
Kögel Mária	24	Liptovský Hrádok	Liptovský Hrádok	Dula F.	2010/42	1942
Kohn Alexander	54	Veľká	PP - Kvetnica	Mnoheľ Š.	???	1942

Kohn Karol	32	Liptovský Mikuláš	Liptovský Mikuláš	Kožár J.	1845/42	1942
Krischke Alžbeta	6	Ústie			bez povolenia	1942
Küchel Aladár	149	Levoča	Levoča	Krššák	1774/42	1942
Kux Eduard	227	Ružomberok	Ružomberok	Kubičiar	2868/42	1942
Lorber Andrej	147	Spišská Nová Ves	Spišská Nová Ves	Rolný	1751/42	1942
Lorber Jozef	142	Spišská Nová Ves	Spišská Nová Ves	Rolný	1751/42	1942
Lorber Ladislav	144	Spišská Nová Ves	Spišská Nová Ves	Kramár Š.	1751/42	1942
Lövensein Terézia	145	Levoča	Levoča	Krššák	1756/42	1942
Meisel Alžbeta	4	Podbieľ	Podbieľ	Laurinec	3162/42	1942
Mittelmann Ružena	155	Levoča	Levoča	Tatarka E.	1774/42	1942
Mittelmann Serena	153	Levoča	Levoča	Krššák	1774/42	1942
Müller Adalbert	3	Okoličné	Žilina	Peško	730/42	1942
Müller Leontuia	24	Stará Lubovňa	Stará Lubovňa	???	1792/42	1942
Müller Zuzana	5	Okoličné	Žilina	Peško	730/42	1942
Neufeld Juraj	98	Likavka	Likavka	Ďaďo	2892/42	1942
Neufeld Juraj	154	Levoča	Levoča	Didecký J.	1774/42	1942
Neufeld Ludovít	93	Likavka	Likavka	Ďaďo	2892/42	1942
Neufeld Mária	97	Likavka	Likavka	Ďaďo	2892/42	1942
Neumann Arpád	146	Ružomberok	Ružomberok	Ferenčík	2149/42	1942
Neumann Dezider	204	Ružomberok	Ružomberok	Rybár	2649/42	1942
Neumann Eva	206	Ružomberok	Ružomberok	Rybár	2649/42	1942
Pacový Alžbeta	36	Palúdzka	Palúdzka	Pobaho P.	1726/42	1942
Pártoš Alžbeta	162	Ružomberok	Ružomberok	Ferenčík	2434/42	1942
Peristein Júlia	99	Trstená	Tvrdošín	Zaják Š.	2929/42	1942
Pollák Berta	199	Ružomberok	Ružomberok	Ferenčík	2534/42	1942
Popper Mikuláš	166	Spišská Nová Ves	Spišská Nová Ves	Rolný	1751/42	1942
Ritter Alojzia	82	Trstená		Pollák	bez povolenia	1942
Rolh Margita	7	Liptovský Mikuláš	Liptovský Mikuláš	Kožár J.	18644/41	1942
Rosenthal ???		Spišský Štiavnik	Spišský Štiavnik	???	1237/42	1942
Rosenzweig Augustín	183	Spišská Nová Ves	Spišská Nová Ves	Guga J ????	2241/42	1942
Rosenzweig Jozef	48	Veľká	PP - Kvetnica	Mnoheľ Š.	2578/42	1942
Rosenzweig Štefan	49	Veľká	PP - Kvetnica	Mnoheľ Š.	2578/42	1942
Roth Mária	85	Levoča	Levoča	Figura Š	1063/42	1942
Rozsyai Mária	147	Levoča	Levoča	Krššák	1756/42	1942
Rozsyai Mikuláš	146	Levoča	Levoča	Krššák	1756/42	1942
Rumd Ferdinand	34	Palúdzka	Palúdzka	Pobaho P.	1726/42	1942

Schlesinger Anna	109	Levoča	Levoča	Figura Š	1279/42	1942
Schlesinger Klára	3	Dlhá nad Oravou	Sedlična	Zastko	3604/41	1942
Schön Ferdinand	32	Palúdzka	Palúdzka	Pobeha P.	1726/42	1942
Schön Otto	35	Palúdzka	Palúdzka	Pobeha P.	1726/42	1942
Schön Pavol	33	Palúdzka	Palúdzka	Pobeha P.	1726/42	1942
Schwartz Vladimír	184	Spišská Nová Ves	Spišská Nová Ves	Guga J ????	2241/42	1942
Schwartz Zoltán	148	Levoča	Levoča	Krššák	1774/42	1942
Schwarz Fridricha		Vydrník	Vydrník	???	1396	1942
Silbiger Ernest	95	Námestovo	Ružomberok	Rončák	724/42	1942
Silbiger Žigmund	93	Námestovo	Tvrdošín	Rončák	724/42	1942
Stein Filip	31	Odorín	Jamník	Hoffko M.	1555/42	1942
Strauss Pavol	37	Liptovský Mikuláš	Liptovský Mikuláš	Kožár J.	1749/42	1942
Štolter Margaréta	17	Halogovce	Toľvark	Kubičiar J.	1928/1942	1942
Touber ???	164	Ružomberok	Ružomberok	Rybár	2434/42	1942
Venetianer Anna	205	Ružomberok	Ružomberok	Rybár	2649/42	1942
Vereš Mária	6	Jablonka	Bukovina	Urvay	806/42	1942
Weis Adela	183	Ružomberok	Ružomberok	Doranský	2534/42	1942
Weiss Dezider	37	Smižany	Smižany	Pjduššák	1705/42	1942
Weiss Eugen		Stará Ľubovňa	Stará Ľubovňa	???	1792/42	1942
Wittenberg Ernestína	167	Ružomberok	Ružomberok	Rybár	2434/42	1942
Wolff Leonard	6	Liptovský Mikuláš	Liptovský Mikuláš	Kožár J.	18643/41	1942
Zimmer Alexander	144	Levoča	Levoča	Krššák	1752/42	1942
Zipser Margita	32	Odorín	Jamník	Hoffko M.	1555/42	1942
Zságrí Magdaléna	99	Levoča	Levoča	Figura Š	1257/42	1942
Zságrí Mária	98	Levoča	Levoča	Figura Š	1257/42	1942
Braun Alžbeta	20	Fridman	Fridman	Farbánik J.	822/43	1943
Braun Leo	10	Spišská Nová Ves	Spišská Nová Ves	Kramár Š.	2909/42	1943
Braun Róbert	9	Spišská Nová Ves	Spišská Nová Ves	Kramár Š.	2909/42	1943
Immerblum Terézia	2	Prosiek	Bukovina	Baran	545/43	1943
Müller Ladislav	19	Stará Ľubovňa	Stará Ľubovňa	Sztouko M.	937/43	1943
Reisz Ján	19	Fridman	Fridman	Farbánik J.	822/43	1943
Salzberger Karolína	19	Harichovce	Spišská Nová Ves	Sehula J.	790/43	1943
Zaif Kornélia	40	Dolný Kubín	Dolný Kubín	Trstenský V.	1902/42	1943
Rabiner Ľudmila	31	Nižná Šuňava	Lučivná	Martinka F.	4432/45	1945

